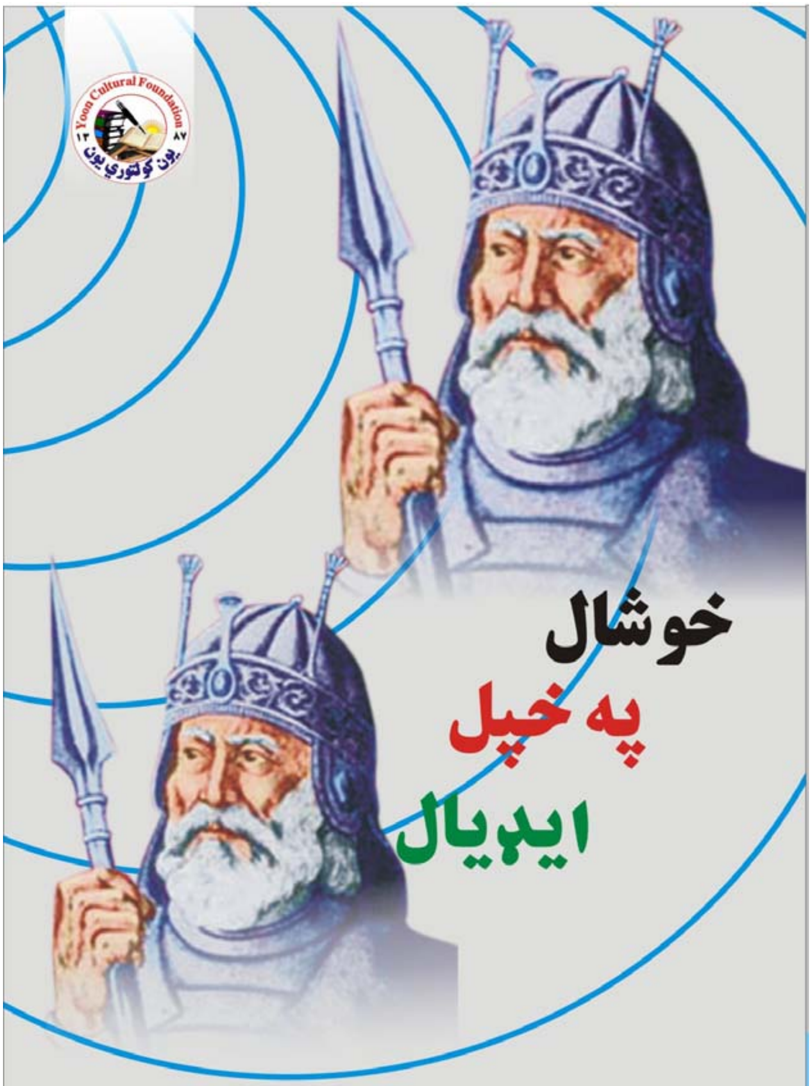

خوشال په خپل ایډیال

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل ایډیال

(د ماسټری دوري لیکنې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال	
پرله پسې نومره:	(۲۲)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۲۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

گڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۲	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۲۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمد شاه ابدالي	۹۲
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۲
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۲۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګیانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی یون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت یې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره یې لیکنې کولې، کتابونه یې چاپول او په فرهنګي چارو کې یې برخه درلوده. زمانبه یاد دي چې کله په **۱۳۶۹**هـ ش کال په کابل کې د یو شمېر خواخوږو فرهنګیانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی یون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئیت کې د یوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبیت کړ.

ښاغلي یون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې لیکلې دي، د ځینو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زیاته برخه یې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې لیکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي یون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې یې د بېلابېلو مضامینو د کورني کار په توګه یې تهیه کړې دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړې او د دې کتاب له لارې یې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی یون دې خیر یوسي چې دا مقالې یې ساتلې دي، که نه وي د کورني کار لپاره لیکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا ور لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړی، ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسټرۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو او دري څانګو کې یو ځل بیا د ماسټرۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروګرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسټرۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسټرۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسټرونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانګړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسټرۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سر بېره د بېلابېلو ادبي موضوعګانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعګانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهیر کې ځینې لیکنې داسې وې، چې په لاس لیکل شوې وې، یوازې یوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترڅ کې یو څو داسې لیکنې وې چې کاپي کولو ته یې وخت پیدا نه شو ، خو ځینې لیکنې چې په کمپیوټر لیکل شوې وې، یوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن یې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو ترکتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې لیکنې راکولې، خو په دې بهیر کې ځینې لیکنې بېرته زموږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بیا کتنه بوخت یم، نو د ماستري دورې پر لیکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه لیکنې چې په کمپیوټر کې خوندي وې او ځینې یې په رسنیو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بیا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې لیکنې وې، چې ما دماستري دورې په بهیر کې پر بېلابېلو مسایلو لیکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بریالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو لیکنو د خوندیتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا لیکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پیدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې لیکنو د ځینو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه لیک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو گرامر په اړه یوه لیکنه، د استاد الفت د یوه هنري نثر ارزونه او ځینې نورې لیکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان لیکوال باید هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنیزو او نورو هغو لیکنو چې پر بیا چاپ او خوندیتوب ارزي، ضرور د هغو یوه یوه یا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنیو کې چاپ شوي هم وي، باید چاپي او ناچاپي یوه یادوه کاپۍ ولري، کله که دی او یا هم نور څوک وغواړي دده د بېلابېلو لیکنو ټولگه یا ټولگې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ، تنگ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زیات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتیا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر لیکوال خپله ټوله پانگه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هیله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د یوه شعوري افغان په توگه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نیمگړي دي که پوره؟ کړه دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله يې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانیزي. دالیکنې زما دماسټرۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال دکورنیو دندو په توګه موږ ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسټرۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زیور ربښتین، استاد حبیب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاسترۍ محمد حنیف اونورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانۍ ورته ووایم. د ماسټرۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو ځخه مې هم دمننې تر ځنګ دا هیله ده چې د خپلې دې دورې لیکنې سره منظمې او خوندي کړي، پـه دې ډول بـه مـو د پښتو ادب د خدمت په لار کې یو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ایډیال)) په نامه ونومـوه چې اکثره لیکنې پـه کې د خوشـال بابا پـه بـاب دي، بـل کـوم معیارونـه چـې بابـا د خپـل یـو ایـډیال شـخص (سـړي) لپـاره ټاکلي، تر ډېره بریده دی پـه خپلـه پـر همغـو معیـارونو برابـر او پوره دی، یانې د خوشال ایډیال خپله خوشال دی او کېدی شـي محمدګل خان مومند او ځینې نور پښتانه مشران هم د خوشـال د ایډیال شخص معیارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته دډېرو خدمتونو په هیله

په درنښت

محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال يو تصوفي شعر

خوشال بابا يو اړخيز شخصيت دی، خو د خوشال ځو اړخيز شخصيت لا په هر اړخيز ډول ځېړل شوی او څېړل شوی نه دی. تر اوسه پورې د بېلابېلو کورنيو او بهرنيو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه ليکنې چاپ شوي دي، خو بيا هم د خوشال شخصيت نورې څېړنې او شننې ته اړتيا لري. خوشال يو شاعر و، ليکوال و، تاريخپوه او تېر پوه و، طبيب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سياستوال او سياستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دی نه و" يانې هر څه و، خو تر اوسه پورې لا د خوشال د شخصيت ډېر اړخونه ناځېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصيت له دې ناځېړلو اړخونو څخه يو هم د خوشال د شخصيت (تصوفي) اړخ دی. که څه هم يو شمېر پخو ليکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سيد رسول رسا، امير حمزه شينواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صميم د خوشال د شخصيت دې اړخ ته هم نغوتې او اشاري کړي، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصيت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ـــ چې له ډېرې پیدایی، ناپدید شو)) ، یوه ځانګړې رساله لیکلې ده او دا شعر یې د وحدة الوجود او وحدة الشهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو ، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکه یې دا بیت په هر اړخیز ډول څېړلی دی. تصوف او عرفان په حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده ، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ ته یو متقي ، زاهد ، پرهېزګار او صوفي خوشال راڅرګندېږي. د خوشال زیاتره تصوفي او عرفاني افکار د هغه رباعیاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال په نږدې (زرو غزلو) کې داسې غزلې هم شته ، چې ټولې تصوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته ، چې یو یا څو بیتونه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوندانه نورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پر ځینو قصیدو او د شعر پر نورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غزل یوه ځانګړنه همدا ده ، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پالنې ترڅنګ یې هر بیت یوه خپلواکه مانا هم لري. د خوشال بابا اکثره غزلې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتياز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو يوه کتاب نه، بلکې د کتابونو ليکنې ته اړتيا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلياتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بيا به هم پام وړ شعرونه شي او که بيا يوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځير شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هڅو بل کار نه دی کړی. دغسې که مورږ د خوشال د شخصيت هر اړخ مطالعه کوو، نو له يوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کليات پرې پيلېږي او پوره تصوفي او عرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاخکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
يو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنـــد پـــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېــږدي
ســـر تـــر پایـــه درســـت صـــورت ســـره یـــو رازکـــا
کـــه څـــوک زرکتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــازکـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې لیـــده شـــي
کـــه پـــرې ځیـــر شـــې د شـــناخت ور بـــه درتـــه وازکـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله !
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت یـــې ســـرفرازکـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بیت کې د لوی خالق د قدرت علایمو ته اشاره کوي او وایي یو عادي انځورګر یا رسام، چې یوه تابلو یا انځور رسم کړي او هغه بیا چېرته په کوم دېوال یا نندارتون کې کېږدي او خلک یې نندارې ته راشي، نو ټول یې توصیف او ستاینه کوي. د رسام یو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاینو او مالي قیمت ارزوي، نو کله چې د یو عادي انځور خالق یا انځورګر په دومره ستاینو او قیمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاینو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وایي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخلیق ته متوجه نه دي، چې له یوه څاڅکي څخه یې په څه نقش او طراز باندې انسان یا همدا انځورګر، چې یو عادي انځور یې جوړ کړی، تخلیق کړی دی. انځورګر له بېلابېلو رنګونو او نورو توکو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر یوه کړاو وروسته یو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له یوه څاڅکي څخه داسې یو انځور یا انځورګر جوړوي، چې هغه بیا د نورو انځورونو د جوړونې وړتیا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابلیت نه لري او یو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای(ج) ذات د انځور جوړونې قابلیت بیا دا دی، چې په همدې یوه څاڅکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، لیدو او ګرځېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتیا پیدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابلیت پیدا کړي. لنډه دا چې په دې یوه څاڅکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وایي: که د لوی خالق د دې انځور یا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه ولیکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بیا به هم په دې انځور کې د لوی خدای(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ښېرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننني او بهرنی دفاعي سستم تنظيموي، يانې د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدای ج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هڅو جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې رامنځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای (ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پښتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چې د کابل کالنۍ د ۱۳۱۹ ل کال په (۱۲۱-۲۲۸) مخونو کې چاپ شوې ده.

زه په خپله دې لیکنه کې، لومړی غواړم، د دې لیکنې غټ محتویات معرفي کړم او وبه ګورو چې استاد خپله لیکنه پر څو برخو ویشلې او کوم غټ مسایل یې په کې څېړلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواړم پر دې وغږېږم چې د استاد د دې لیکنې ویش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخې څومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پرې اوس د تطبیق وړ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانۍ لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره څومره په تول تللې ده؟ مخکې تر دې چې زه خپلې خبرې وکړم، شګه به وي چې د اصلي لیکنې غټې ټکي بیان کړم او بیا د هغو په رڼا کې د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وړاندې کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي مخکيگ تر ديگ چيگ خپليگ اصلي تجزييگ او تحليل ته راشي، لومؤی ييگ د سبک د پيدا ايشگت فلسفه بيان کؤيگ او په لنأيز سره ييگ د تاريخ په مختلفو دورو کيگ د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کؤي او په خپله د سبک تعريف ييگ کؤی دی.

استاد په پيل يا سريزه کيگ د خپليگ ديگ ليکنيگ علت په ککگوته کوي او وايي: "په ديگ مضمون کيگ غواؤم دملي ژبيگ د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخيگ د هغو تل ته ورننوزم، خگرنککه چيگ د پشگتو ادبياتو تاريخ لکه خگرنککه چيگ لازمه ده تر اوسه پوريگ نه دی ليکل شوی، حگککه نو زما دا خگيگؤنه او پلتگنه بشپؤه نه ده او شايد نيمککگؤتياويگ به ولري او لوستونکو ته به په کيگ لوؤيگ ژوريگ شگکاره شي، لکه خگنککه چيگ زما له ليکنيگ خگخه شگکاري او تر اوسه په ديگ باب خگيگؤنه نه ده شويگ او نه خگه ليکل شوي، حگککه نو که زما په ديگ ليکنه کيگ خگه سهويگ وي، هيله ده پوهان ييگ د حل لاره را په ککگوته کؤي..." [1]

استاد حبيبي په خپله ديگ ليکنه کيگ تر پورتنة يادونيگ وروسته د پشگتو شعرونو پر سبکونو غإيگإي او د پشگتو

[1] کابل کالنة ، ۱۳۱۹ل کال ۱۲۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي كوي. استاد پشگتو شاعري پر دريو دورو ويگشليگ ده: (۱) لرغونيگ طبقه او د هغو پلويان، (۲) د عروضي شاعرة طبقه، (۳) د عوامو د شاعرة طبقه. استاد لرغونيگ دوره له (۴۰۰) هـ خگخه تر (۱۰۰۰) هـ كال پوريگ كگنگليگ ده. په خپله ليكنه كيگ ييگ د هريگ دوريگ حگانكگؤتياوي، د هريگ طبقيگ د سبكونو خصوصيتونه په تفصيل سره په كگوته كؤي او يو بل سره ييگ توپيرونه خگركگند كؤي دي او د ملي اوزانو او د عروضي قاعديگ په پيروة فورمونه ييگ تشريح كؤي دي. د ساري په توكگه د ملي وزنونو په سبک، د شعرونو خصوصيات ييگ دا كگنگلي چيگ په ديگ كيگ ساده كگي او جذابت وي، د نورو ژبو كلميگ په كيگ نه وي كارول شويگ، دعربي او پارسي وزنونو تابع نه وي ، د مضمون او فورم له پلوه اكثره پخوانيو اريايي شعرونو ته ورته دي. د لرغونو شعرونو يو خصوصيت دادی چيگ مضمون ييگ مسلسل او مرتب وي، خداى پالنه او دين پالنه په كيگ زياته حگليگاي، په مجموعي أول دا سبک پيگچلتيا نه لري او طبيعي مزايا لري او دغه راز حگينيگ نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونيگ دوره او ملي اوزانو پوريگ تؤلي دغه لانديگ شاعران معرفي كؤي، دهغو د ژوند پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګرنککګوالي ییګ رنګا اچولیګ او د هغو هر شعر ییګ په هر اؤخیز أول تحلیل کؤی دی:

۱- د بیتګ نیکه ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ
۲- دملکیار غرشین ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ
۳- دتایمني ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ
۴- دشیخ اسمعیل ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ
۵- دقطب الدین بختیار ژوند او د شعر حګانککګؤتیاویګ
۶- د اکبر زمینداوري ژوند او د شعر حګانککګؤتیاوي

استاد حبیبي د پورتنیو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر دیګ مسایلو رنګا اچولیګ چیګ د پخوانیو سبک خګنککګه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییګ تشریح کؤي دي. خګنککګه پشګتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شول؟ او خګنککګه ییګ د هغو له شعري فورمونو خګخه کګتګه پورته کؤه؟

په دیګ ترخګ کیګ استاد حبیبي پر خیرالبیان غإیګإي او د هغه پر سبک رنګا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وؤاندیګ د اخوند درویګزه پر مخزن الاسلام غإیګإي او د هغه سبک تشریح کوي، سربیګره پر دیګ د اخوند درویګزه او پیر روشګان د سبک پیروان معرفي کوي، دهغو پر پیګژند کګلوة سربیګره د هغو د شعرونو حګانککګؤنیګ هم په کګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبیبي په خپله دیګ لیکنه کیګ د پیر روشګان او اخوند درویګزه پیروان په دیګ أول په کګوته کؤي دي:

د پیر روشګان پیروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خویشکی
۳- عبدالله
۴- میرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درویګزه پیروان:

۱- کریم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبیبي د پیر روشګان او اخوند درویګزه پر پیروانو سربیګره د (ملا الف) په نامه هم د یوه شخص او د هغه د سبک یادونه کوي او لیکي چیګ کګنګ شمیګر پلویان ییګ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کیګ استوګګنه لرله، چیګ له خپل استوګګنحګي لریګ ییګ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. پـه زرم هجري کلونو کـېـګ يـېـګ ژونـد کـاوه او د ((بحرالايـمـان)) پـه نامـه يـېـګ منظومـه رسـاله ليکليـګ، دده پـه شعرونو کـيـګ اسـلامي عقايـد او نـصـايح ځګليـګدل او د يـوه مبلغ پـه توګګه يـېـګ دنـده اجرا کوٸـيـګ ده. استـاد حبيبـي دغـه لاندېګ کسان د ملا الف د سبک پلويان ګګنګلي دي:

۱- ملا شير محمد هوتک
۲- شيرمحمد ننګګرهاری
۳- ميا فقيرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشيد
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدين
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحميد کاکوٸ
۱۱- صاحبزاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګک
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبير پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبيبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اؤخیزه رنګا اچولیګ ده او وايي ((تر زرم هجري کال وروسته د پشګتو ادب او شعر په نؤة کيګ يو مخصوص غورحګنکګ او جنبش وتګوکيګده چيګ ددیګ غورحګنکګ لوی لارشګوونکی هماغه دپشګتو يو سردار او اوسپنيز شخص؛ خوشال خان ختګک دی چيګ پشګتو شعر ییګ په خپليګ روشګانه قريحيګ سره لوؤو پوؤيو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پشګتو ادب پلار او لوی استاد ووایو...))[1]

استاد حبيبي د خوشال د شاعرة د بيتونو شميګر تر پنحګوس زرو زيات شګيي او د ده د سبک خصوصيات دا ګکنګي چيګ په هر أول فورم کيګ ییګ شاعري کؤيګ ده. په شعر کيګ ییګ ملي ولوليګ شګګاري، پر اجتماعي او تاريخي مسايلو مالا مال ییګ قصيديګ ليکلي، په شعر کيګ ییګ له بديعي صنايعو کار اخيستی، هجوه او تنقيد ییګ په شعر کيګ حګای کؤي، بيګلا بيګل فلسفي او اخلاقي مسايل ییګ په شعر کيګ بيان کؤي او له لوؤ تخيل خګخه ییګ په کيګ کار اخيستی دی.

---

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹ل کال،۲۰۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پیروان چیګ دده د کورنۍ له غړو او نورو خګخه عبارت دی، په دیګ أول معرفي کوي:

١- عبدالقادر خان ختګک

٢- اشرف خان هجري

٣- صدر خان ختګک

۴- سکندر خان ختګک

دا د خوشال خان ختګک زامن او د ده دمکتب پیروان دي، سربیګره پر دیګ د خوشال د سبک نور پیروان په دیګ أول معرفي کوي:

١- یحیی اخندزاده

٢- خواجه محمد بنکګش

٣- معزالله

۴- عثمان

۵- اودل

۶- اشرف

٧- فاضل

٨- ابراهیم

ګ٩- فضیل

١٠- حسین

١١- مهین

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- عليم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنگا اچوي او تشريح کوي ييګ.

د رحمان بابا په باب وايي چيګ شاعر له روح خګخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لريګ کوي، دده د شاعرة د بيان طرز سليس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کيګ واقعيت ته ګګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور ګګنګي او يقين او ايمان پر خالي عقل لوړ ګګنګي.

د دديګ مکتب نوميالي پيروان په ديګ أول په ګګوته کوي:

۱- عبدالرحيم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند ګګدا
۴- عبدالعظيم
۵- ميانعيم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شيګر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرېږي کوي او وایي چې د پیرمحمد کاکړ په شاعرۍ کې أیګر نازکه عشقي احساسات څرګند شوي دي، استعارات او تشبیهات یې طبیعي رنګ لري، الفاظ یې شفاف او څرګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسې الفاظ نه کاروي چې د تګولنې تر حدودو بهر وي. د دې سبک او مکتب پیروان په دې ډول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- کګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خيالپالنه يا خيال پردازي د ديگ سبک غتگه حگانکگۀونه ده، اغراق او مبالغه ييگ بل خصوصيت دی، تلازم په کيگ په شگه أول مراعتيگإي، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أيگريگ نادريگ تشبه کگانيگ او استعاريگ په کيگ کارول کيگإي.))

د ديگ سبک پيروان په ديگ أول دي:

١- کاظم خان شيدا
٢- محمدی
٣- ميرزا حنان
۴- حاجي عبدالله محزون
۵- کاظم خان
۶- کامکگار
٧- ملا محمد اکرم
٨- صمد

تر حميد وروسته د قلندر سبک راپيگژني. قلندر (١١٠٠هـ) په حدودو کيگ په پيگشگور کيگ اوسيگده، په تگبر اپريدی و، استاد حبيبي ييگ د ژوند په هکله وايي:

((قلندر د ميرا په نامه يو مرشد درلود چيگ له هغه سره ييگ مينه د جنون تر حده رسيگدليگ وه، دده عشق اوإديگإي او أيگر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیګ د میرا د دیدن لپاره د یویګ تپیګ پر سر منتظر پاتیګ کیګإي او په پای کیګ په أیګر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیګ تپیګ کیګ خاورو ته سپارل کیګإي، کله چیګ ییګ میرا خاورو ته ورحګي، اوشګکیګ تویوي، دمینیګ او عشق جذابیت دی هم راکاإي اومري او دقلندر ترخګنکګ خاوروته سپارل کیګإي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیګ چیګ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحګته کیګدو سبب شوی، چیګ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات ییګ په شعرونو کیګ شګکاري، ده په پشګتو کیګ یو مخصوص بحر رامنحګته کؤی چیګ ملي وزن لري. په پشګتو کیګ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیګ بریالي شوي چیګ د قلندر د سبک په خګیګر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیګ حماسي شعرونه ییګ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغـه يېـګ د حماسـيونو تـر عنـوان لانـديګ پـه جلاكتـه كګـورة كيـګ راوؤي، پـه ديـګ شـاعرانو كيـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود ككل ياسيني
۳- نورالدين
۴- زاهد خان ابراهيمزى
۵- عزيزخان رنگاخيګل
۶- سپينه
۷- ملاله

د داستان ويونكو سبک:

د پشـګتو ادبيـاتو پـه لرغونيـګ او منحګنـة دوره كيـګ يـو شميګر داسيګ شاعران شته، چيګ حګينيګ كيسيګ ييګ پـه نظـم را اؤولـي يـا داسـتاني كـؤي دي، اسـتاد حبيبـي دوى د داسـتان ويونكـو د سـبک تـر نامـه لانـديګ مطالعـه كـؤي او دهغـوى ژونـد ييـګ تشـريح كـؤى دى. دغـه لانـدې شـاعران يـا ناظمان په ديګ ألـه كيګ شامل دي:

۱- باى خان
۲- مياعمر خګمكنى

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدین
۴- ارسلا
۵- فیاض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خیگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبیبي په پشګتو ادبیاتو کیګ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیګ یو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ییګ خګیګؤلی دی، استاد حبیبي دا د پشګتو د ملي شاعرة تر تګولو غوره ذخیره بولي، چیګ د خلکو په بیګلابیګلو طبقو کیګ أیګر عام مقبولیت لري، دا شعرونه خپل حګانګګؤي وزنونه لري، چیګ یوازیګ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییگ خپل خاص اهنگ لري، په دیگ وزنونو کیگ بیګلا بیګل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي دي، دا شعرونه ځانګړی جذابیت او زړه راکښون لري، د دیگ سبک ځینیگ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیگل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمد ایوب بؤیګخګ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شګیګویګ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سید کمال
۲۰- محمد یار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندؤ
۲۲- محمد دین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر دیگ خگیگؤنیگ، ویگش، تحلیل او ارزونیگ وروسته راحگو پر همدیگ لیکنیگ خپل نظر او ارزونیگ ته چیگ ایا دا لیکنه د تحقیق له اوسنیو اصولو سره خگومره برابره او خگومره دهغو په تول تللیگ ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکؤی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدیگ تحقیق ته بیگله کؤیگ، ((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دیگ چیگ دا لیکنه یا کتابکگوتگی له نن (۱۳۸۲ل کال) خگخه اوه شپیگته (۶۷) کاله دمخه لیکل شوی او دا داسیگ مهال و چیگ د افغانستان د پشگتو او دري ادبیاتو په باب تگولیگ د کگوتو په شمار تحقیقي لیکنیگ نه ویگ شویگ، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخیگ چیگ درلود بییگ داسیگ تحقیقي لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویگ ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم شگه سمون خوري، د تحقیق د کگنگو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیگ لیکوال په کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنگگ د اثر د لیکلو ضرورت په کگوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخه ده او تگولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتاب یا لیکنیگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیگ معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترخگنگگ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کیگ یوه سریزه راغلیگ چیگ ددیگ لیکنیگ ضرورت ته ییگ کگوته نیولیگ او د هغیگ تشیگ یادونه ییگ کؤیگ چیگ د ملي ژبیگ د ادبیاتو د پیگژندنیگ په برخه کیگ دا وخت موجوده وه. استاد حبیبي مخکیگ تر دیگ چیگ د پشگتو شعرونو د سبکونو پر پیگژندنیگ پیل وکؤي، خپله په عام أول د سبکونو د رامنحگته کیگدو علتونه بیانوي او سبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنگا کیگ د پشگتو شاعرة

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگلابیگل سبکونه دهغو بنستگککگر، دکلام بیگلکگیگ او
د هغو مشخصات پـه کگوتـه کـوي. هر سبک چیـگ راپیگژني
دهغه بککگرونأ (شالید) هم راپیگژني، لوستونکي تـه د لوستو
پر وخت داسیگ ابهام نه پریگإدي چیگ هغه ته د پوشگتنیگ
سـبب شـي. د یویـگ شـگیگ تحقیقـي لیکنیـگ یـوه
حگانککگؤتیـا همداده چیـگ حقیقت بایـد معلوم کـؤي، اصلاً
دتحقیق تعریف هم دادی چیگ ((د یویـگ تگاکلیـگ موضوع
پـه بـاب رشـگتینیگ، ژوره او عالمانـه پلتگنـه ده چیـگ پـه
هغیـگ کیـگ واقعیتونـه، معناویـگ او تطبیقـي مـواد هم تـر
ازموینیگ لاندیگ نیول کیگإي.))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه
دتحقیـق لـه همدیگ تعریـف سره پـوره پـوره سمون خوري، د
یویـگ تحقیقـي لیکنیـگ لپـاره حگینیـگ معیارونـه او
حگانککگؤتیاویـگ شـته چیـگ دلتـه بیـگ یادونـه کـوو او بیـا
کگورو چیگ دا حگانککگؤتیاویگ خگومره د استاد حبیبي پر
دیگ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خگیگؤنه به د یویـگ تگاکلیـگ مسالیـگ پـر محور خگرخي:

---

(۱) سرمحقق زلمی هیگواد مل، د پشگتو خگانککگیگ دماسترۀ دوریگ د خگیگؤنیگ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتگ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاريخچه))
يوازيـــگ همـــدا موضـــوع خگيگـــؤي او يـــا لإ تـــر لإه هغـــه
موضوعككگانيگ چيگ له ديگ سبکونو سره تړليگ دي، دی
هيگخگكله له موضوع نه خارجيگإي او نه يوه موضوع په بل
متن ورکگأوي او نه حاشييگ يا لمنليکونه ورکوي.

۲- پـه خگيگؤنـه كيـگ بـه يـو ابتكـاراو نويتـوب موجود وي.

دويم معيار خو سل په سلو کيـگ حگکه پـر ديـگ ليکنـه د
تطبيق وؤ دی چيگ ترديگ دمخه هيگچا هم په تيگره بيا په
دري ژبه د پشگتو شعرونو د سبکونو په باب دومره جامع ليکنه
او تحليـل نـه دی کـؤی. دا لومؤنـة ليکنـه ده چيـگ پـه دري ژبـه
نسـبتاً پـه تفصـيل سـره د پشـگتو شـاعرة پـر عـام تعـارف او د
سبکونو په باب په خاص أول رنگا اچوي او د ليکنيـگ پـه مـتن
کيگ راغلي شعرونه هم لـه دري ژباؤيـگ سره راوؤل کيگإي،
دلته دري ژبي نه يوازيگ د پشگتو شاعرة له سبکونو، بلكيگ
دهر شاعر د شعرونو له فکري محتـوا سره هم پـه شگه أول اشـنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاږي، د یویـګ ژبیـګ شاعري د بلیـګ ژبیـګ ویـونکي تـه ورپیـګژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوښګت دی.

۳- خګیګؤنه به د یو ذهني استعجاب پر روحیه ولاؤه وي:

د اسـتاد هـره لیکنـه پـر ذهنـي اسـتحکام او تمرکـز ولاؤه ده، نویوالی په کیګ شته، ذهني پاشلتیا او لـه یویـګ موضوع سره د نورو موضوعګګانو ګګأون پـه کیـګ نـه شـته او خګـه چیـګ د لوسـتونکي ضـرورت وي، هغـه د اسـتاد لـه لیکنیـګ ترلاسه کولای شي، ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) هم له دیګ أول لیکنو خګخه یوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګؤنـه بـه لـه یـوه ازاد فکـر سـره شـروع کیګاٖي:

د اسـتاد حبیبـي دا لیکنـه د اسـتاد حبیبي د خپـل ازاد فکـر زیګاٖنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریـګ د یـو فکـري قیـد او فشار په نتیجه کیـګ لیکلیـګ وي، هغـه ذوق او علاقـه چیـګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلودله، دده فکر ییـګ دیـګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګؤنه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ کګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یوه نظم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیستم تـابع ده، لـه تـاریخي تسلسـل خګخـه نیولیـګ بیـا د شعرونو د تشـابه لـه مخیـګ یـو نظم تعقیبوي، د بیتـګ نیکـه لـه مناجـاتو نیولګیـګ او بیـا تـر وروسـتي هغـه شـاعر پوریـګ چیـګ دا وخـت ییـګ ده تـه معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د څېړنې مقصد به د قوانينو او عمومي پرنسيپونو رابرسېره کول وي:

استاد حبيبي په خپله دې ليکنه کې هم د تحقيق قوانينو او پرنسيپونو رعايت کړی او هم يې د تحقيق لپاره پرنسيپونه په ګوته کړي، د ساري په أول چې کله د يوه سبک يادونه کوي، لومړی د هغه سبک مشخصات بيانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چې همغه ځانګړنې ولري، په هغه سبک کې شاملوي.

۷- په څېړنې کې به علت او معلول څېړل کېږي:

د استاد حبيبي په دې ليکنه کې چې سبکونو ته ځانګړې شوې، د هر سبک د رامنځته کېدو علتونه په ګوته شوي، دعوامو شاعري، په ملي اوازانو کې شاعري او همدارنګه له نورو ژبو راغلي شعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونه یا عروضي شاعري او د هغو علتونه تګول واضح شوي دي.

۸- په خګیګؤنه کیګ به له اندازه کولو خګخه کار اخیستل کیګإي:

په تګولنیزو او ادبي خګیګؤنو کیګ ارزونه د فزیکي مقیاس په معیار نه وي، بلکیګ د اثر کمي او کیفي اؤخ ته په کیګ کتنه کیګإي، استاد حبیبي د پشګتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیګ کؤی او له کمي او کیفي پلوه ییګ د یو سبک پلویان شمیګرلي او د اثارو پر خګومره والي ییګ بحث کؤی دی.

۹- په خګیګؤنه کیګ به شعوري تکتیک خګخه کګتګه پورته کیګإي:

دا چیګ یوه لیکنه د خګه لپاره کیګإي، خګه وخت کیګإي او ولیګ کیګإي؟ دیګ ته استاد حبیبي د خپلیګ دیګ لیکنیګ په سریزه کیګ هم اشاره کؤیګ، دده له اهدافو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګخه یوه موخه داده چیګ نور خلک د خپلو ادبیاتو له ماهیت، ارزښګت او کیفیت خګخه خبر کؤي او په دیګ کار کیګ أیګر بریالی شوی دی.

د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ تر خګنګګ خګیګګؤونکي یا محقق یو لږ صفتونه لري، که چیګریګ خګیګګؤونکی د هغو خګشګګتن وي نو کیګدی شي د خګیګګؤنیګ په تول پوره لیکنه وکؤي: اول دا چیګ خګیګګؤونکی باید پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکمیت ولري، د امانت ساتونکی او د همکارة پالونکی وي. خګیګګؤونکی باید تعصب ونه لري او په خګیګګؤنه کیګ باید حګان له هر أول تعلقاتو لریګ وساتي او بیګ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بیان ییګ صریح او خګرګګند وي، ریاکار نه وي، زغم او حوصله ولري، د علم ژبه ییګ باید زده وي او نور...))[1] موإ چیګ د یو محقق لپاره پورتنیو صفاتو ته ګګورو، نو دا تګول او تر دیګ زیات په لوی استاد حبیبي کیګ لیدل کیګإي، هغه پر خپلیګ تګاکلیګ موضوع دومره لاس بری دی چیګ تر ده دمخه چا په پشګتو ادبیاتو کیګ پر داسیګ مسایلو دومره لیکنیګ نه دي کؤي، حګینیګ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پشګتو خګانګګیګ د ماسترة دوریګ د متن خګیګګؤنیګ د میتودولوژی مضمون لکچر نوتګ، ۱۳۸۲ل کال(۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګګیګ خپله د لومړي ځګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومړی ځګل تشریح کړي او خلکو ته ییګ وړاندیګ کړي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پښګتو ادبیاتو أیګر تیاره ګګوتګونه روښګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کړی او أیګر کړاو ییګ ګګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزښګتونو ولاړ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، د دیګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوښګتنو ته ییګ ځګای نه دی پریګ ایښګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه ځګانګګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او کګه د ده خپل ځګانګګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو ځګای کړو، نو خبره تر دیګ نوره هم اوچتیګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبيبي د ديګ ليکنيګ خګرنککګوالی:

په عام أول يوه خګيګؤنه د شکل له مخيګ په دوه أوله ترسره کيګإي: ((کتابي يا کتابتوني تحقيق او بل ييګ ساحه يي تحقيق دی)) د استاد حبيبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاريخچه)) د شکل له مخيګ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبيبي هم له بيګلابيګلو کتابونو، اخحګونو خګخه کګتګه پورته کؤيګ او هم ييګ له خپلو هغو اثارو خګخه کګتګه اخيستيګ، چيګ ده ورپسيګ بيګلابيګليګ سيميګ پلتګلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاوليا چيګ يوازيګ خګلور پانګيګ يا اته مخه ييګ د استاد حبيبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغليګ او نه ييګ تريګ معلومات درلودل. دلومؤي حګل لپاره استاد حبيبي د تذکرة الاوليا په باب خګيګؤنه او شننه وؤانديګ کؤه او په همديګ ليکنه کيګ هم د تذکرة الاوليا پانګيګ معرفي شويګ، شعرونه ييګ په دري ژبه واؤول شول، تحليل او ارزونه ييګ وشوه، مخکيګ ترديګ چيګ تذکرة الاوليا دپشګتانه شعرا په لومؤي تګوک کيګ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ييګ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقيقي ليکنه ييګ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیگژندنیگ په اؤه وکؤه، د یادونیگ وؤ ده، چیگ تذکرة الاولیا د ساحه یي تحقیق په لؤ کیگ دهلمند دناویگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثارو لکه ((تمدن های اولیه، د کگوستاولوبون اثر، تاریخ تمدن هند ، طبقات ناصري، ائین اکبري، حیات افغاني، حدوالعالم من المشرق الی المغرب، تاریخ مرصع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، له تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنه کیگ له تاریخي او تشریحي میتود خگخه کار اخیستی دی، یانیگ هم ییگ موضوع له تاریخي پلوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییګ شاعري د شکل او محتوا له مخیګ تشریح او ألبندي کؤیګ ده، د یو سبک توپیر ییګ له بل سره تشریح کؤی دی.

خګرنکګه چیګ دا لیکنه له او سمهال (۱۳۸۲) خګخه (۲۷) کاله دمخه تر سره شویګ او پر همغه مهال چاپ شویګ، نو دا وخت چیګ له استاد حبیبي سره کوم اثار موجود وو، د همغو په رنګا کیګ ییګ د پشګتو ادبیاتو تاریخي دوریګ ویګشلیګ، خو کله چیګ تر دیګ لیکنیګ نإدیګ دوه کاله وروسته د (محمد هوتک پتګه خزانه) د استاد حبیبي لاسته ورغله او په پتګه خزانه کیګ د امیر کروؤ د شعر په شتوالي سره د پشګتو دلاسته راغلیګ لیکلیګ شاعرة نیګتګه (۱۳۹) هـ ق کال ورسیګده، نو بیا په دیګ لیکنه کیګ راغلی ویګش، خپله خپل رنګګ بایلي. د پشګتو ادبیاتو دتاریخي دورو په باب نورو پوهانو هم خپل نظرونه خګرګګند کؤي او ددوی په نظرونو کیګ أیګر توپیرونه او تضادونه شته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنه غواؤي، له نیګګه مرغه زموإ د ادبیاتو د معاصر دوران یو لوی ادبپوه مرحوم کاندید اکاأمیسن محمدصدیق روهي د پشګتو ادبیاتو دتاریخي دورو د تګاکنیګ په اؤه د تګولو پشګتو ادبپوهانو نظرونه سره راتګول کؤي او هر یو ییګ بیګلابیګل تحلیل کؤی، شنلی او ارزولی دی، مشترک تګګي او د ادبپوهنیګ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییګ منطقي نظرونه سره یوحګای کؤي او په پای کیګ ییګ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیګ، استاد روهي د پښتو ادبیاتو دتاریخي دورو ویګش په خپل اثر ((د پښتو ادبیاتو تاریخ معاصره دوره)) کیګ راوؤی او په مجموعي أول ییګ پښتو ادبیات پر دریو لویو دورو (لرغونیګ، منحګنة او معاصره) ویګشلي چیګ منحګنة او معاصره ییګ بیا په خپل وار پر خګو نورو پؤاوونو ویګشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویګش په اؤه دا وروستی ویګش تر تګولو غوره او منطقي شګکاري.

د مکتبونو او سبکونو په اؤه سره له دیګ چیګ استاد حبیبي یو شګه ویګش کؤی او دا ویګش پر داسیګ مهال شوی چیګ د مکتب او سبک د توپیر او تعبیر په اؤه په پښتو ادبیاتو کیګ هیګخګ لیکنه نه وه شویګ او استاد په دیګ برخه کیګ لومؤني پاخه کګامونه پورته کؤل، خو د سبک پیګژندنیګ او مکتب پیګژندنیګ د اوسنیو معیارونو له مخیګ کیګدی شي د استاد حبیبي په ویګش کیګ یو خګه تغیر راشي، خو لکه خګنګګه چیګ استاد په سریزه کیګ ورته اشاره کؤیګ، چیګ دا لیکنه د یوه ضرورت له مخیګ ترسره شوه او کیګدی شي له نیمګګؤتیاوو بهتشه نه وي او دا نو بیا د نورو کار دی چیګ دا نیمګګؤتیاویګ پسیګ حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـؤي. دغـه راز اسـتاد د یـوه تحقیقـي اثـر د اصـولو مطـابق د خپلیـګ لیکنیـګ پـه پـای کیـګ نتیجـه او یـا د خپـل بحـث خلاصه هم وؤاندیګ کؤیـګ چیـګ د خپلیـګ دیـګ لیکنیـګ نچـوؤ ییـګ راکشـګلی او پـه دیـګ کیـګ ییـګ یـو حګـل بیـا تګولو سبکونو ته په لنأیز سره اشاره کؤیګ ده.

د یادونیګ وؤ ده چیګ د استاد حبیبي دا لیکنه دتاریخ پـه بیګلا بیګلـو پؤاوونـو کیـګ د پشـګتو شـعرونو پـر خګرنکګوالي، په تیګره بیا پر سبکونو رنګا اچوي، خو لیکنه پـه دري ژبـه ده او تګـول هغـه شـعرونه چیـګ پـه متـن کیـګ پـه پشګتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمـه او مانـا هـم شویګ ده، په دیګ أول که یو دري ژبی پر پشګتو شعر د بحث خګرنکګوالی مطالعه کوي، نو د پشګتو شعر محتوا تـه هـم پـه شګه أول ور داخلیګدی شي.

په پای کیګ زه د یوه لوستونکي په توګګه وایم چیګ د استاد حبیبي پر دیګ لیکنیګ که خګګه هم د یویګ پیګؤة له نإدیګ خګخه دري برخیګ تیګریګ، خو بیا ییګ هم خپل ارزشګت او ماهیت په کلکه ساتلی دی، باید په پشګتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حګوان نسل او د ادبیاتو لارویانو ته خګرګګنده کؤو چیګ زموإ نابغه محقق چیګ اووه شپیګته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله دمخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۶۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ د دې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۶۱۲هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغونې او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې د مخه د پښتو ادبیاتو د لیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سروانې (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تر اوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پانې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبيبي گوتو ته ورغلې، لومړی يې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بيا پر ۱۳۶۱ ل کال د استاد حبيبي له تعليقاتو، شرحې او سريزې او اصل متن سره يوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زيار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال يو ځل بيا دعلامه حبيبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انگليسي متن سره يوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاوليا يوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاريخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زيات ارزښت وړ دي. تذکرة الاوليا موږ په لومړي گام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف – د سليمان ماکو خپله ليکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند ليک په کې راغلی دی.

ب – په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف – د سليمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانگړي اهنگه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځایونو کې یې سجع کارولې چې نثر ته یې زیاته ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سلیمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بیا به وروسته دده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په ویاله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... **نقل** هسې کاندي یارانو چې په روزګار د شیخ بیټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته...))

((... **نقل** کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلي کې هغه ستر واکمن تاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختیار مې ستر ستانه و، له ده نه څرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وویل...))

پورتنیو څو جملو او د سلیمان ماکو نثر ته چې موږ په عمومي ډول نظر کوو، نو له ژبني پلوه د ماکو نثر د دریو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنۍ محاورې سره توپیر لري- هـ- ځینې پخوانۍ متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سلیمان د نثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقریباً په نره پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه د پردیو ژبو تاثیرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک یو پښتو نثر لیکي، نو د نورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا لیکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سلیمان ماکو له نثر څخه داسې ښکاري چې هغه وخت د پردیو ژبو (عربي او فارسي) تاثیرات پر پښتني ادبي چاپېریال وو، خو دومره زیات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلټل، لوری، موندل، څښتن، پاڅېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مروړل، پاړکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب-د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یي مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا اړوولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په اړوند یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد، حمد، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځینې نور...

ج- د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په انډول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله دمخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږ لنیو د څه ناڅه اغېزمنۍ ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځینې نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سليمان ماکو د نثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زياتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او ليکنې متن يې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره يې ليکنې بڼه له عامې محاورې او همدارنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي د هغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان يادې ته ورته وه، يا هم نثر په دې بڼه ليکل کېده او يا هم د عربي ژبې تاثير پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. د ماکو د نثر په ځينو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف اليه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپير لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بيا هم د سليمان ماکو نثر، د پير روښان او د هغه د پلويانو او همدارنګه د اخوند درويزه او د هغه د پلويانو تر نثر ډېر زيات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به د ماکو د نثر څو ترکيبونه راوړو او بيا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ورسره وليکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تناکې وچاودلې د پښو او د پښو تناکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته او هر کله به یې خپل ورور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې	اوسنۍ بڼه
کارېدلې بڼه	
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پپناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتهارو	تورې (پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګښون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لارښود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځینې نورې کلمې چې اوس یا متروکې دي او یا یې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولیا کې د دغسې مړو او پخوانیو کلمو شتوالی ددې تذکرې لرغونتیا او ځانګړتیا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاولیا کې د نظم برخه: په تذکرة الاولیا کې د نثر په اندول د نظم برخه نوره هم نړه او سوچه پښتو ده. ددې یوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبیعي ډول د پردیو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثیرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثیراتو خوندي وو. دا چې خپله د سلیمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثیرات شته، ددې وجه داده چې کېدی شي، سلیمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثیر یې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاولیا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی یې د بېټ نیکه مناجات دي، دویم یې د شیخ ملکیار غرشین یو پارکی دی، درېیم یې د شیخ اسماعیل یو پارکی او څلورم یې د قطب الدین بختیار یو نظم دی.

د بېټ نیکه په شعر کې یوازې د (خدایه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. دملکیار غرشین په شعر کې د (اسلام) او (غازیانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ریښه یې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شیخ اسماعیل په شعر کې یوازې د (ابلیس) او (لعین) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدین بختیار په شعر کې بیا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنیو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه (د قطب الدین بختیار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو تر مهاله پخوا ویل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پردیو ژبو تاثیرات له کومې یوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنیو خبرو څخه دا نتیجه راځي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زیات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سلیمان نثر هم تر یوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ ميانور او خوشال ترمنځ ديني مناظره

لوی خان خوشال خان خټک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال دهمدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم دجام او قام شاعر دخدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دینپوهنه کې د خوشال دفکر او خیال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحلیل کړو ، نو یو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، دهغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصیدې او رباعیات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د یو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د یوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دین (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتیا ونه لري د فضل نامې غوندې یو مهم دیني اثر نه شي لیکلای او هغه هم بیا په نظم چې تر نثر یې لیکنه او مفهوم اخیستنه او رسونه طبعاً ډېره زیاته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د دیني معلوماتو او ژورتیا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا لیکنه ددې وس لري. یوازې د خوشال پر یوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي دیوې دیني مناظرې یو بشپړ تصویر راکوي. اصلي کیسه دا سې ده چې کله پیر روښان دمغلو پر ضد خپل روحاني تحریک پیل کړی و ، نو کله چې دې تحریک زور واخیست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحریک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحریک دمخنیوي لپاره باید روحاني شخصیتونه او عالمان پیدا کړي او مقابلې ته یې وګوماري. نو لومړی یې سید علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سید علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پیروانو او شاګردانو په ډله کې یو هم اخوند درویزه ننګرهاری و چې د روښان پیر مقابلې ته یې ځان تیار کړ.

پیر روښان د خپل تحریک لپاره د (خیرالبیان) په نامه یو کتاب ولیکه چې له دیني نصیحتونو ډک دی. خو اخوند درویزه دا کتاب ((شرالبیان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه یې د خیرالبیان پر ضد یو کتاب ولیکه، دارنګه اخوند درویزه د پیر روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه ولیکل.

د اخوند درویزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو، خوشال خان او افضل خان خټک د دې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و، نو یو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملایی، پیری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درویزه په سوات کې راپیدا شو او ډېر ژر یې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله یوه مثنوي کې وایي:

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
خپل کتاب یې په کاغذ مسوده کړ
هغه هم مجهول بیان و ناپسندلی
په ویل کې چې یې زړه و هسې توی شه
درویزه تر مجهد ورته لا ښه و
د یزید په ستایش کې مارجي شه
درویزه به د یزید ډوزې بللې
دوم یې وواهه له کشفه و کراماته
وعالم ته یې خپل کتاب بدیع کړ
نقش یې کېناوه په مکر خپل اولاد ته
په دا مکر یې حلوا سره لړلې...))

درویزه له یوه لوري راپیدا شه
چې یې حال د دې عالم مشاهده کړ
د روښان خیرالبیان یې ولیدلی
ده چې خوشې میدان بیا موند سخن ګوی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
ملنګانو به یزید ته کړې ښکنځلې
ملنګان یې واړه وایستل له سواته
په دا فن یې د درست سوات عالم مطیع کړ
هیڅ یې نه کاته دې بدو وفساد ته
درویزه د درویزې او ګره خوړلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې او دسه)) نه شو اخیستلای، پلویانو يې ويل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه يې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا يې ماته کړه، اخوند دروېزه يې کم علمه او کتاب يې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطيو ډک وباله. د خوشال دې سياسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بيا په سوات کې يوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بيا د اخوند دروېزه مريدان او پيروان چې په دې ټولو کې شيخ ميانور زيات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مريدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفير تور پورې کړ.

شيخ ميانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلودله او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنيت کې تکفير کړي. دمغلو له دې کار څخه هيله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنيت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به يې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره يې شيخ ميانور ګومارلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم درومي — هم هغه د سوات په ملک کې سیرې مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا — ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي — الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا — چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته — چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند درویزه او دهغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه ! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، د دې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته ومونده بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په ځرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کتاب دی درویزه سره جوړ کړی　　د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه　　په کې بد د سید وایه یزید سایه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی　　ما په دا خبرو دی وډېر ښکنځلی
مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې　　چې ته سکه رافضی یې چې دا وایې
رد بدل ددې خبرې ډېر مذکور شه　　دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نیم ملا روان شو ومیانور ته　　خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د میا په کور شوې بلې　　نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې
ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل　　ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل
میا نور وې چې اخون زموږ امام دی　　درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وایي کافر دی　　د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وایي　　په دنیا کې تر ساعته به څوک پایي
ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل　　په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وایي چې ددې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل مانړکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه موږ سره لاړ شه او د میانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې د سوات د ټولو ملایانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وایي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درویزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درویزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وتړله زه هم ورروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
دخپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول دمشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لرې په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، دسوات شيخانو اکثره دميا نور پلوي کوله، خو ثرنګه چې ماته دميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او دهمدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مـــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کـې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کـې
مـا وې تـه لـکه ګیـدړ پـه خم کـې شـین یـې
خـو بیـاهم هغـه ګیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـا پېرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا درومـې
چـې سـبا پـه تـا راځـي هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کـې چـې ځـان و مـاته سـتایې
مـا هـم پېژنـې چـې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپـل صـفت دې یوسفـزیو وتـه وایـه
زه دې پېـژنم چـې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پرمخزن باندې د خوشال دمانیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت په پېښه کې یزید ته برائت ورکړي او داسې وښیي، چې ګنې یزید نه غوښتل چې امام حسین(رض) شهید کړای شي، په همدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پورې کړی و ان دمرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیرات په کلکه ردوي او ځان د پیغمبر(ص) د سنتو ډېر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني يم
په کندن د رافضي د بېخ کني يم
رافضي يې په داهسې اعتقاد کړم
په درست سوات يې په تکفير په رفض ياد کړم
د صديق او د فاروق په عشق کې طاق يم
د عثمان او د حيدر بنده قلماق يم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبيان هم ټول واړه منمه
د يزيد پليد په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره يې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه شيخ ميانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفير) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس يې په اخوند درويزه او ميانور (يزيد) ته په لېوالتيا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو ديني مسايلو په باب له ميانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وایي:

الــغرض چې یې خبره کــړه اغازه   ډېـر یـې وویـل دخپلـې نیـا لـه نمـازه
بیا یې وستایه نیکه په څو څو رنګه   مستمع شه درست عـالم ورتـه پـه درنګـه
خدای یې وتړلــه ژبه لــــه افسونه   دا وینـا دده لــه ژبــې شــوه بیرونــه
مونږه کـــله وایو دا چې یزید ښه دی   پـه مخـزن کـې دروېـزه سـتایلی نـه دی
بل زمونږ مـخزن نه شعر نه بیـان دی   بیـان شـوی نظـم نـه دی پـه بـل شـان دی
که یې ګورې درست په شان دصحیفو دی   چـې راتلـې بـه لـه اسـمانه لـه هغـو دی
یـو پښتو کلام موزون دی بیان شوی   پـه معنـی کـې دګرګـون دی بیـان شـوی.

هغه ځای چې د رښتیا مهتاب ښکاره شي   دکتــانو تــاروپود پــاره پــاره شــي
د رښــتیاو کرامــت لکــه بــاران دی   د دروغــو ســحر دوړې د بیابــان دي
چې دده دخولـې نـــه دا خـبرې وشوې   ته به وایې چې په هر چا اوبه توی شوې
پــوهېدم چې زمــا ستاره وه پـرې غـالبه   لـه هیبتـه یـې دا ووتـه لـه ژبـه
که یې بیا کړه دافسون ښـېوه اغــازه   سود یې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
مـا وې بـس دمامقصـود مـراد هـم دادی   مـدعي پـه دا خبـرو خـود اګـاه دی
د یزید ستاینه ګورئ په مخزن کــې   هم مخزن نه دی د شعر په هر فن کې
زه هم دا خبره وایــم خلکه خــامــه   خـو دیـې وویـل خبـره شـوه تمامـه
چې هـــرڅوک پــه دا خبره خبردار شو   چـې کینـه وځـي دروغـې طلبګـار شـو
شیخ میا نور چې خجل ورغی ترکوره   په داخپل ویل پښېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او میان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شیخ میان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې میان نور مات شو، ددې په خاطر چې میان نور په سیمه تر دې زیات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو دستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وایي اجتماعي مسایل د ساینسي هغو په شان نه دي، چیگ په وضع شویو فورمولونو حل شي، خو کله چیگ سؤیگ ولسي پوهیگ ، متلونو، د روزکگار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وککوري، نو له دا سیگ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخیگږي چیگ د ساینسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخگولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تگولنیگ هغه لیکوال دی، چیگ یوه شگه اجتماعي طبیب او حکیم ورته ویلای شو. الفت د افغاني تگولنیگ د ژوندانه بیگلابیگلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه ییگ په أیگر دقت خگیگؤلي او د درملنیگ نسخه ییگ ورته وؤاندیگ کؤیگ ده. د استاد الفت د علاج نسخیگ ، أیگریگ پیسیگ او أیگر لکگشگتونه نه غواؤي؛ دهریگ ناروغة لپاره ییگ په خپله تگولنه کیگ درمل په ککوته کؤي، د ده د نسخیگ تطبیق یوازیگ فکر او سوچ غواؤي، نور خگه نه غواؤي. الفت د یویگ تگولنیگ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیګ دا ګګنګي چیګ ((شګه حاکم)) پریګ حکومت وکؤي، د ((شګه حاکم)) پـه اؤه کیګـدی شـي، خلکـو سـره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تـر تګولـو شګه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظر که په هره تګولنه کیګ قـانون او عـدالت واکمـن شـو ، نـو د تګولنیـګ أیګریـګ ناخوالیـګ پریـګ اواریګـدی شـي. حګکـه چیـګ قـانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي ، نه د چا لیـاز کوي، نه پـر چا ظلم کوي، نـه د چا سفارش کوي، نـه چا سره کینـه کوي، نـه نفسـي خواهشات لري، نه خپل پیګژني او نـه هـم پـردی. نو د داسیګ یویګ وسیلیګ په واکمنۀ سره د هر چا حقوق خوند ي کیګإي او خګوک د چا پر حق تیګریګ نه شي کولای. دلتـه بـه د استاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانا أکه تګو تګه کتګ متګ راوؤو او بیا به خپلیګ خبریګ پریګ وغحګوو.

شګه حاکم

هغه چیګ نه نفس لري ، نه نفسي خواهشات.
نه ییګ په زؤه کیګ أار شته ، نه طمع.
نه له موقوفۀ ویګریګإي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پيګژني، نه غريب.
نه خګوک ييګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تريووي.
پوهيګإئ دا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنيګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسيله ګګنګليګ، چيګ هيګخګ بل خګيز ورسره د پرتليګ وؤ نه دی، وګګورئ لوی خګشګتن تعالی (ج)، د بشر د لارشګوونيګ لپاره وخت پر وخت خپل پيغمبران راليګإلي او هر پيغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبيق سپارشګتنه کؤيګ ده. اسماني اديان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نيګګمرغه کولو او هوساينيګ لپاره ستر قوانين دي. اکثره بشري قوانين د همديګ قوانينو په رنګا کيګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بيلابيګل قوانين وضع کؤي، خو وضعي قوانينو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبيق شوي چيګ عدالت ورسره ملګګری وي. هغه وضعي قوانين چيګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت خګرک په کیګ نه وو ، أیګر لنأ عمر لرلای دی او بیا هم د أیګر سخت فشار او لکګشګت په وسیله په أیګره سختة تطبیق شوي، خو کله چیګ زور ختم شوی قوانین هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکمیت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمینوي او دواؤه بیا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته یوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبیعت تګول نظام د یوه نظم یا قانون تابع دی، که د یویګ شیګبیګ لپاره هم د کائینانو او حګمکیګ په نظم یا قانون کیګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کیګ تباه شي، دغسیګ د بشري ژوند هره خوا چیګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختیګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنګګله د حګناورو تر منحګ هم یو أول قانون حاکم دی. استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أیګرو لنأو تګکو بیان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعریف غتګیګ غتګیګ لیکنیګ کؤي او کتابونه پیګ پریګ لیکلي، خو استاد الفت بیا په داسیګ یوه لنأ اعجازي کلام کیګ قانون او عدالت تعریف کؤي او اهمیت پیګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګرکګند کوی چیګ سؤی ییګ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیګدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.

۲- أآر او طمع

۳- موقوفي او ترفیع

۴- رشوت او تنخوا

۵- عناد او مراعات

۶- مخ او خګتګ

۷- زورور او غریب

۸- خپل او پردي

په بشري تګولنه کیګ چیګ هر خګوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیګ حګان تګینکګ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خګخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأآر شي، یا د خپل حګان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شګه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شګکاره کؤي او چا ته خګتګ، زورور او غریب ته په یوه سترګګه ونه ګګوري او له خپل واک و حګواک خګخه د خپل او پردي پر وؤاندیګ نا سمه ګګتګه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیګ عدالت نه تطبیقیؤي او تګولنه له توازنه وحګي، کله چیګ په تګولنه کیګ بحران رامنحګته شي، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگولنيگ تگول وكگؤي ورسره زيانمنيگإي او هيگچا تـه هـم، بيـگ ضـره كگتگـه نـه رسـيگإي. نـو اسـتاد الفـت پـه تگولنـه كيـگ د بحرانونو د تگوليز حل پـه خاطر وايي چيـگ تگولنـه بايد

د ((شگه حاكم)) له خوا كنتگرول شي او دا ((شگه حـاكم)) دده پـه نظـر (قـانون او عـدالت) دى، د مانيزيـگ شـگكلا تـر خگنكـگ د اسـتاد الفـت دديـگ نثـر لفظـي شـگكلا هـم د زياتيگ ستاينيگ وؤ ده.

دا نثـر پـه حقيقـت كيـگ تگوليـگ يـوولس جمليـگ لـري، چيـگ تگوليـگ تاميـگ جمليـگ دي. دا سـيگ تاميـگ جمليگ چيگ اوإديگ نه دي، هره جمله پـه حقيقت كيـگ لـه دوو برخو جوؤه ده، دويمه برخه كه خگـه هم پـر (نـه) بانديگ پيليگإي، خو له لومؤة برخيگ سره ارتبـاط كيـگ ده، د تاكيـد او خوند لپاره شگه پيوستون شگيي، په ديگ نثر كيگ لكـه د لنأيگ كيسيگ په شان شگه تلوسه موجوده ده ، سؤى پـه پيـل كيـگ نـه پوهيگإي چيـگ ((شـگه حـاكم)) يانيـگ خگـه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتګه لکه د لنأيګ کيسيګ د اوج په شان په وروستة برخه کيګ خلاصيګإي.

پوهيګإئ ! دا حاکم خګوک دی؟

هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبياتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبياتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبياتو له بحث سره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني يا شفاهي ادبيات ۲- پښتو ليکني يا تحريري ادبيات.

۱-پښتو ګړني ادبيات: په پښتو ګړنيو ادبياتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او بريد ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د ليکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. يوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره يې ديوې يا څو مسرو، اوازونو يا اهنګ په تغير او تبديل سره خپل شکل بدلوي، خو دا بدلون دومره هم نه دی چې يو شعري فورم يا شکل له بل سره منطبق يا مدغم شي او يو بل سره يې توپير ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې يا غړونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربيتې يا بګټۍ او ځينې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بيا خپل منځ کې نور نور شکلونه يا لږ تر لږه د بڼې تغير لري. لنډۍ يوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه يو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که يو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) بايد حتماً يو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم يو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نوموول شوی او زور(zwar) يې هم بولي. د يادونې وړ ده چې تر زور(a) دمخه اواز هم بايد يو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له يو ځای کېدو څخه يو منظم اهنګ يا ريتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وينا پر وخت د سړي خوله پرېڼ کېږي. د لنډيو بل خصوصيت دا دی چې هره ځلورمه مسره يې خجنه ده، يانې د هرې مسرې پر ځلورمې څپې بايد فشار يا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپير له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دويمې، دربيمې، يا ځلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، يانې درې څپې وروسته ځلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې داسې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربیتو، بدلو، بگتیو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبیاتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصیده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر یا نظم زړو اریایي سندرو ته ورته یو شعر دی، د ځینو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اریایي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال یوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امیر کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې یې درې مسرې دي، د سر بند درېیمه مسره یې بیا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقیقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنیو دوه بیتونو د مسرو قافیه تعقیبوي د بند وروستۍ مسرې دویمه برخه بیا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند وسند پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نستـــه له ما اتل نستـــه

په پورتنیو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر (څوارلس څوارلس) څپې دی، او درېیمه مسره چې یوه برخه یې تکرار ده شپږ شپږ سپلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بیتونه یې اووه څپې دي، چې په دې ډول یې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تینګ کړی دی، سر بېره پر دې د اول،دویم، درېیم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر ځنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابو هاشم ابن الزید سروانی له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په درېیمې هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابي الينا) مشهورو ، د بغداد او سېدونکی او په دواړو سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعه یې بللې خو کله چې مونږ د شعر عربي متن ته مراجعه کوو ، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره له دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او ترې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي)، نو ځکه سړي ته په پیل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه یوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بیتونو کې هم د قافیو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزید السروانی له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بیتونه لري، چې د سر او پای بیتونه یې دا دي:

ژبــه هــم ښــه وینا کانــدي چــې یــې وینــه
د خاونـــد پـــه لاس کـــې زر او درهمونـــه
درهـــم ژبـــه ده کـــه څـــوک ژبـــور کېـــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېتې نیکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې یو مطرح شو د بیتې نیکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې یو بل بیت هم لري، چې د کسر یا تکرار په بڼه ورسره ویل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر یې سره برابر،(شپږ شپږ) مسرې یا درې درې بیتونه دي د او ټول شعر یا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر دیني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بیت یې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بیته وروسته یو بیت د تکرار یا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیټ نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدۍ په کې پلنې

دا وګړي د بر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون بېلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړي چوکاټ کې نه ځايږي.

کـه يون دی يون دی   مخکې بيلتون دی
لــه کـسي غره څخه   ځـي خـرښبون دی....

څلور څلور مسرې د يوه بند په شکل يو ځای شوي دي:
د خرښبون نظم:

بېلتانه ناره مې وسوه پـه کور باندې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پېښ پـه وړاندې
لـه خپلوانـو بـه بېلېـږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وينـو دي ژړانـدې

د شـيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فورم لـه مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونـه لري، يـانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعد پرې تطبيقېږي، خو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيت د دويمې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دي ترپلل　　ګروه دې زموږ و کوراوه
موږ رونډلي په زيارنه　　تا په توراوه په توراو

او د هغه په ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الــحاد په تور تورن سوم　　زه لرغون خو ملحد نه یم
زمادښنه هسې تور راکړي　　که ملحد یم دد ښنه یم

په لرغوني ادب کې د قصيدې فورم: پښتو ادب ته د قصيدې فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لومړی بېلګه يې د شیخ اسعد سوري لاسته راغلې قصيده ده. د شيخ اسعد سوري قصيدې له پوخوالي داسې بربښي چې پښتوادب کې به تردې دمخه هم زياتې قصيدې پنځېدلي او په خپله شيخ اسعد سوري به هم ډېرې زياتې قصيدې ليکلې وي، چې د قصيدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تر ده دمخه او خپله دده نورې قصيدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصيده په پښتوادب کې لرغوني قصيده ګڼلای شو، قصيده هغه ډول شعري يا نظمي فورم دی، چې د سر بيت يې مقفی وي، رديف په کې اختياري دی، قافيه په کې حتمي ده، د نورو بيتونود دويمو مسرو قافيه يې د لومړي مقفی بيت قافيه تعقيبوي، د بيتونو شمېر يې له پنځه لسو څخه تر سوو بيتونو پورې اټکل شوی دی، د قصيدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وایي او معمولاً د طبیعت ستاینه په کې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وایي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او دریمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنهه انځور ګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر ، منځ او پای څو بیتونه یې دا دي،:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بیدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبله په دې غشي هزار
پر سوریو باندي ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ په تا ای محمده د غور لمر وې
په نړۍ به نه وي ستا د عدل سار
که سوري دې پر ننګ وير کاندي ويرمن سول
هم به وياړي ستا په نوم ستا په تبار
په جنت کې دې وه تون زموږ واکمنه
هم پر تا دې وي ډېر لور د غفار

د دې قصيدې هندسي شکل په دې ډول دی:

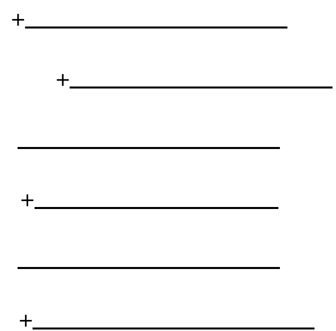

قافیه

ترپایه

د ښکارندوی غوري قصیده: بله مهمه قصیده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصیده ده، چې پر هند یې د سلطان شهاب الدین غوري د فتوحاتو په تعریف کې ویلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا لـه مخې يـوه ستاينه بلل کېږي. دا قصيده ټوله (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې له معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيت يا تغزل اصلي موضوع او د عائيه لري، دا قصيده هم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې په شان په قافيه پای مومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلونکي بيا کړه سينګارونه
بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طيلسان زمردي واغوسته غرونه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د برې پر نيلي سپور سي
په لاهور يې د مېړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب دنړۍ لمر دی
تورستان يې کړه رڼا په جهادونه

د پای بيتونه:

په رڼا اوسه ته تل د دين شهابه
نوم دې تل وه پر دريځ په نمزدکونه
ستا په زېرمه دې خاوند لوی ښښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور، خو ستا په نامه یونه ځو چې یونه.

د شیخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري قصیدې دواړه د انځورګرۍ او د طبیعت د مناظرو د ترسیم او د پېښو د واقعي ثبت له مخې داسې لوړې قصیدې دي چې تر اوسه یې پښتو ادب کې ساری نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غزل: سره له دې چې غزل ته ورته ځینې نظمونه په پښتو ادب کې تر اتمې هجري پېړۍ د مخه هم لیدل کېږي، خو پښتو ادب کې په منظم ډول غزل د اتمې هجري پېړۍ د دویمه نیمایي کې، اکبر زمینداروي پیل کړی دی.

اکبر زمینداوری د دیوان خاوند و چې ځو پاڼې یې استاد حبیبي ته لاس ته ورغلي دي. په دې لاسته راغلو پاڼو کې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شکلي سکښت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلته یې یو ځو بیتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خـــپل ځـــان لـــه حـــیرانـــیه څه ویل کړم
د عشق ویـر بـه تـل پـه خپلـه پټـول کـــړم
مـــا مـــدام لـــکـــه بـــورا پـــر ګلـــو کشت کړ
اوس به ځم په سر تـور سر فـراق د ګل کـــړم...

او وروستی بیت:

د بېلتون له ویره ژاړم اوښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بیتونه لري چې (ویل، پټول، ښندل او...) یې د قافیې کلمې دي او (کړم کړم) یې ردیف دی. د بیتونو دمسرو دڅپو شمېر یې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شـمېر یـې سـره مسـاوي دی، مطلـع او مقطـع چـې د غـزل یـوه ځانګړتیا ده، دواړه په کې خوندي دي. دمحتوا لـه مخې هم لـه غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع یې تغزلي ده.

پـه لرغـوني ادب کـې مثنـوي: پـه پښـتو ادب کـې د پـوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقریباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمینداوري د دیوان په هغو پاڼو کې لیدل کېږي چې د اسـتاد حبیبـي لاس تـه ورغلـي وې، پـه دې پـاڼو کـې د زمینداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنـوي هغـه شـعري فـورم دی چـې لـه عربـي څخـه پښـتو تـه راغلی دی، ځانګړتیـا یـې داده چې هر بیت یې ځانتـه ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نر دې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a____________
a ____________
b ___________ ردیف اختیاري دی
b____________
c ___________
c ___________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ___ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اورېدلې مې قصه ده ___ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غرښتنامه:

له نیکانو روایت دی ___ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې ورېځې ژاړي له پاسه ___ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

یه هغه لوني ګوهر په خول ستا ___ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ___ ګوره اورېځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی ___ جهان به زیب مومي زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دا دی:

a__________

a________ ردیف اختیاري دی.

____

a__________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راځي او همغه اریایي خصوصیت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر یو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصیده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر یوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ايډيال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوريو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنيو پوهانو له خوا ترسره شوي او دويم هغه ليکنې دي چې د کورنيو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او ليکنو يوه برخه دودیزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دوديزو علومو او تعاملاتو په نتيجه کې يې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د ليکنو دويمه برخه هغه ده چې خوشال يې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتيجه کې له هر ډول سياسي، ټولنيزو، قومي او اخلاقي تمايلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقيق او تحليل د نويو ميتودونو په رڼا کې څېړلای او تحليل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه يو هم د هېواد ډېر ځيرمن ليکوال، څېړونکی او کره کتونکی کانديد اکاډمسين سرمحقق محمد صديق روهي دی، چې په څو مقالو کې يې خوشال بابا په ناپېيلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړي چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړي او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماسټري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې يې يو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) ليکلی دی، استاد روهي د زيات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره يې په اکثرو ليکنو په تېره بيا په کره کتنه کې زيات ليدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه يې چې شنلي نو هغه يې د دليل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د ليکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې يوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانيت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ايډيال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو دمخه اخلاقي ايډيال تعريفوي، کله چې د يو شي تعريف مشخص شي، نو بيا د هغه شي پر ماهيت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وايي: ((اخلاقي ايډيال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ويل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل ښه ولري، اخلاقي ايډيال د يوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرايط منعکسوي او په اجتماعي ايډيال سره توافق پيدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعريف له مخې د خوشال د اخلاقي ايډيال په باب وايي: ((څرنګه چې خوشال د فيوډاليزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مریپتوب د دورې څرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپیریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې ددې ټکي یادونه هم ضروري ده ، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپیریال څرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپیریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت ، علم ، شجاعت ، سخاوت،راستي، خوشخويي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسيقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ايډيال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ايډيال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دوارو معيارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ايډيال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ايډيال دی، ليکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ايډيال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکيه کوي، ليکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته کا، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ښکاري چې استاد د يوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائيدوي، خوشال د اخلاقي ايډيال يا شخصيت د جوړېدو لپاره ټول شرايط کسبي بللي، چې هر څوک يې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زيار او زحمت هم دخيل ګڼي او دا يې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معيارونه پوره کړي، نو بيا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بيا د ټولې ټولنې په لوړې يا اولې طبقې پورې اړه پيدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتيا پيدا کوي، نو بايد د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظريه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظرياتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې او سنۍ ميتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابليت ونه لري او يا دې ترې لوی شخصيتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصيت په جوړونه کې ارثيت ځکه دخيل بولي، چې دا د شخصيت جوړونې منشا ده، او سنۍ ارواپوهنه هم دا تائيدوي، چې د انسان د شخصيت وده د نطفې له تشکل څخه راپيلېږي، محيطي او بيا اجتماعي شرايط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ایډیال په لیکنه کې دې نتیجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ایډیال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معیارونو له مخې د اخلاقي ایډیال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معیارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) یې په وجود کې لیدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحلیل له مخې دې نتیجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ایډیال یوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))

وياؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي)) د حافظ ګګل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چيګ په هند کيګ ييګ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او برياوو په باب ليکلی دی. دا اثر لومړی حګل پر **۱۹۲۵**م کال د يو زر تګوکو په شميګر د مشتاق احمد مشتاق په تدوين او د مولانا عبدالقادر په((پيګژندګګلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وينا د ديګ اثر اصلي نوم((شاهنامهٔ احمديه))و، خو دوی ورته حګکه د ((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي)) نوم غوره کړ چيګ ديګ نوم ورسره أيګر اؤخ لګګاوه.

حافظ ګګل محمد مرغزي، د مرغز د کلي اوسيګدونکی و او د شاهناميګ له متن خګخه داسيګ شګګاري چيګ دی د احمد شاه بابا د وخت سړی او په جنګګونو کيګ د هغه له لشګګرو سره ملګګری و، دده په خپله وينا د ديګ شاهناميګ د ليکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه (احمدشاه بابا) له خوا شوی و، دی وايي:

چيـــــګ فرمـــــــان د شهريـــــــارو
پـــــه زيـــــبا شګګلـــــی ګګفـــــتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیگ حافظ دیگ شاهنامه که
په جهان دیگ دا نامه که
شاهنامه دیگ که رنکگین
جوؤ زیبا درثمین
پکیگ حال دیگ د جهان وي
شگه کگنجونه دیگ عیان وي
شه مذکور دیگ که د جنکگ
چیگ پریگ صاف شي دزؤه زنکگ
د بادشاه دیگ حال بیان که
دا چیگ سیر ییگ په جهان که
د احمد شاه دُر دوران
پکیگ حال میگ کؤ بیان۔

حافظ مرغزي دا کتاب پر یو زرشپإ اویایم (۱۰۷۲) هگ ق کال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ ددیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه ییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پشگتنو د پاره یاره ماخواري وکؤه بسیاره
که شگگه وکؤیگ پریگ نظر ته به شیگر سیگ د کشور
چیگ زرسل وو اویا کاله سن د هجر زما لاله
شپإ ته نور کؤه سره ضم چیگ تاریخ نه شي تریگ کم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمــا عمر دی پنحگوس   خگــه لــه مــا وشــو افســوس

په پورتنیو خگو بیتونو کیگ ددیگ اثر(شاهنامیگ) د لیکلو وجه او علت خگرکگند شول، خو اوس راحگو دیگتـه چیـگ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو یا انواعو کیـگ حسابیگإي؟ اکثره شاهنامیگ چیگ لیکل شوي په هغوی کیگ تــاریخي کیســیگ، د پاچایــانو اتلــولي، تــوره او میگؤانــه او جنکگــي پیگشــگیگ بیــان شــوي، نــو حگکـه خــو اکثـره شاهنامیگ په حماسو او یا هم په حماسي اثارو کیگ شمیگرل کیگإي اوس چیگ زموإ تر بحث لاندیگ موضوع د ((احمد شاه ابدالي شاهنامه)) ده، پـه دیـگ کیـگ لـه خگو پوشـگتنو سره مخامخیگإو او یا هم خگو پوشگتنو ته باید حگواب ورکؤو، تر تگولو د مخه کیگدی شي دا پوشگتنیگ مطرح شي چیگ ایا دا شاهنامه ویاؤنه ده که حماسه؟ یو حکایتي داستان دی که حماسي نظم یا شعر؟ د کوم یو معنوي أول خصوصیات په کیگ زیات دي؟ د فـورم لـه مخیـگ پـه کـوم أول نظمونـو کیـگ راحگـي؟ ایـا د حماسیگ د لیکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ایا نورو شاعرانو هم د شاهنامیگ د لیکنیگ لپاره له دیگ أول فورم خگخه کار اخیستی که نه؟ او که اخیستی ییگ وي وجه ییگ خگه ده؟ خو ددیـگ تگولـو پوشـگتنو پـه منحـگ کیـگ دوه پوشـگتنیگ چیگ تر نورو زیاتیگ مطرح دي دادي چیگ دا شاهنامه ، ویاؤنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیگ لپاره چیگ دیگ پوشگتنو ته معقول او مناسب حگوابونه پیدا کؤو ، شگه‌به‌دا وي چیگ د حماسیگ پیگژندنیگ د اصولو او معیارونو په‌رنگا کیگ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیگ أیگر لرغوني أول دی. په حماسه کیگ تر تاریخي دورانه‌وؤاندیگ زمانیگ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیگ د لومؤنیو زمانو کگزارش دی. حماسه په‌هغه‌دوران کیگ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیگ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تگول پکیگ سره ککأیگإي)).

حگینیگ کسان کله کله په ادبي خگیگؤنو کیگ د حماسیگ، حماسي شعر او ویاؤنیگ (فخرییگ) تر منحگ توپیر نه کوي، په داسیگ حال کیگ چیگ دا دریگ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیگ یو أول دی، چیگ د یو ملت، قوم، قبیلیگ یا شخص د میگؤانیگ او توریگ کیسیگ او جنککي کارنامیگ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنککي او حماسي اشعار حماسه‌نه شي جوؤولای، که‌خگه‌هم حماسه له حماسي او جنککي اشعارو خگخه جوؤیگإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه‌نه‌ده.د حماسیگ یو شرط دادی چیگ پیگشگیگ په کیگ په‌داستاني أول بیان شویگ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم‌ویاؤنه کیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. یو رزمي شعر کیگدی شي هیگخگ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنکگ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کیگ هم یو شاعر کولای شي د خپل حگان پر بریاوو او یا هم د خپل تگبر پر بریاوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امیر کروؤ شعر چیگ د خپل حگان د اتلولیو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کیگ مهمه نه ده چیگ شعر دیگ داستاني او یا حکایتي بنگه ولري په ویاؤنه یا حماسیگ کیگ دا هم مهمه نه ده، چیگ یو شاعر دیگ لرغونیگ زمانیگ ته لاؤ شي او د هغو پیگشگو بیان دیگ وکؤي، خو حماسه کیگ بیا د لرغونو پیگشگو بیان هم راحگي. د دوکتور سیروس سمیسار په نظر: ((حماسه قدیمترینه او مهمترینه ادبي نوع ده چیگ د قبل التاریخ زمانیگ تاریخ بیانوي.))

((خگنکگه چیگ حماسیگ دأیگرو لرغونو او لومؤیو وختونو خاطریگ دي، نو په دیگ حساب د شفاهي کیسو او نکلونو په شکل سینه په سینه رانقل شوي او تر هغیگ چیگ په یوه زماني مقطع کیگ بیگ خگوک لیکلو ته پیدا شوي او لیکلي بیگ دي.))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کیگ حگینیگ داسیگ خصوصیات شته چیگ هغه دنؤة په اکثرو حماسو کیگ مشترک دي او حگینیگ داسیگ حگانکگؤتیاویگ هم شته چیگ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغیگ یویگ ژبیگ په حماسو پوریگ محدودیگ دي پشگتو حماسیگ د نؤة د حماسو د عامو حگانکگؤنو تر خگنکگ حگینیگ دا سیگ حگانکگؤتیاویگ هم لري چیگ هغه د نؤة په نورو حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي، دا حگانکگؤتیاویگ د پشگتنو د عام کلتور تابع دي او له همدیگ کلتوري، قومي، قبیله یي تعاملاتو بیگ ا لهام اخیستی دی.

دا أول خصوصیات بیا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي او یا هم لإ تر سترکگو کیگإي، اوس راحگو دیگته چیگ د حماسیگ د عامو خصوصیاتو له جملیگ خگخه کوم خصوصیات تر زیاته او کوم خصوصیات تر کمه بریده پر (احمد شاهي شاهنامیگ) د تطبیق وؤدي؟

١-د حماسیگ په عامو حگانکگؤتیاوو کیگ یوه دا ده چیگ ((د جنکگ، بهادرة، میگؤانیگ، پهلوانة او شهسوارة کیسیگ په کیگ راغلي وي))

د پورتني معیار له مخیگ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په دیگ معیار خو پوره حگکه ده چیگ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشگکرو د بیگلابیگلو لشگکر مشرانو د توریگ، بهادرة او جنکگي اتلولیو کیسیگ په کیگ بیان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنکگ داستان دا سیگ بیانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار ازمــوده د جنکــگ پــه کـــار
پــه دا لـــورد شـــالامـار   چیــگ ازبــک هــم د حــصار
د راوي پـــه دا ګګفتـــار   د قرغـــز حګوانـــان تیـــار

۲- د حماسیگ یو ه بله حگانکگؤنه دا ده چیگ حیوانات په کیگ ستر نقش لري، حتی کله کله دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکگ کیگ د هغوی رول په ککوته شوی او خپلیگ لشگکریگ ییگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو په شان حیوانات په دیگ اثر کیگ هغه رول نه لري لکه په نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یو ه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

په احمد شاهي شاهنامه کیگ سره له دیگ چیگ وحشتناکو حیواناتو سره د انسانانو تن په تن جکگؤیگ کیسیگ نه دي راغلي، خو په جکگؤه کیگ أیگر حگایه د جنککي وسیلو په توګګه د حیواناتو یادونیگ راغلي، خو د دیگ پر حگای د خپلو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغه بله خوا ییگ پوره کؤیگ چیگ تر حد ه زیاته مبالغه په کیگ وي، لکه غلو او اغراق، مثلاً له درانو لشگکرو خگخه د صمد خان یادونه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ د خپل ورور (شفيق) په مرګ ييګ سينه کباب وه، خو بيا ييګ هم پر د شګمن سختيګ حمليګ کوليګ او هغوی ييګ تار و مار کؤل او يا هم د نورو جنګګيالیو يادونه

۴- په حماسه کيګ ياد شوي بوتګي، ونيګ او ميګويګ زياتره جادويي او خارق العاده خصوصيات لري.

د حافظ کګل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کيګ سره له ديګ چيګ د حماسيګ کګنګ شميګر خصوصيات لري، خو د ونو، بوتګو او ميګوو د داسيګ کوميګ خاصيګ خارق العاده پيګشګيګ کيسه يا داستان په کيګ نه دی راغلی چيګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتلان معمولاً ما فوق الطبيعي انسانان شګودل کيګإي.

په ديګ شاهنامه کيګ انسانان ما فوق الطبيعي انسانان نه دي شګودل شوي، خو د هر جنګګ د داستان اتل طبعاً تر عادي انسانانو لوؤ شګودل شوی دی. خو دا لوؤتيا دومره نه ده چيګ افسانه يي بريد ته ورسيګإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العاده وي او د منطق په تله نه تلل کيګإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کيګ د اتلانو کارونه د منطق له معياره دومره لريګ نه دي خو داسيګ هم نه دي چيګ سل په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیگ دیگ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحگي او هغه مهال چیگ د جنکگ کوم حالات وو او سیاسي تاریخونو ثبت کؤي، تر هغو معیارونو لوؤ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیگ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیگاٍي.

په دیگ منظوم داستان کیگ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیگ شاهنامه کیگ مرکزي اتل احمدشابابا دی چیگ فتوحات د هغه په امر تر سره کیگاٍي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیگاٍي او نه په دیگ داستان کیگ دده د معادل کوم اتل یادونه شویگ ده، البته د احمدشاه بابا د لشگکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیگاٍي او هغوی ته ماتیگ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیگ د هندوستان د لشگکرو له حگینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیگاٍي او له یو وزیر سره تن په تن جکگؤه کوي، حاجي جمال چیگ د درانو لشگکرو مشر دی په دیگ اثر کیگ راغلي چیگ عسکر بیگ د مستو خوني فیلانو په شان د دشگمن پر لشگکر حملیگ کولیگ، په دیگ جکگؤه کیگ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ ګگولة لکگیگاٍي او زیگر وزبر کیگاٍي، دیگ جنکگ کیگ چیگ د هند کوم لشگکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګـول زیګـر وزبـر شـو. د همـدیګ جنکـګ پـه خـاطر کلـه چیـګ احمد شاه بابا د سر هند پر لوري د تکګ نیت وکؤ نو د جنکګ تدبیر بییګ ونیو:

چیــګ تـــدبیر وشـــه د جنکـــګ
تمـــام ورک شـــه د زؤه زنکـــګ
تمـــام فـــوج پـــه جنکـــګ تـــیار
ســـپین بازونـــه شـــوه د شـــګکار
لـــــــه لاهـــــــوره شـــــــو روان
پـــــــه دا لار د هندوســـــــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په یوه اوإده او خطرناک سفر وحګي.

احمدشـاه بابـا (د احمدشـاهي شـاهنامیګ) د اتـل پـه توکګـه د هندوسـتان پـر یـوه اوإده سـفر وحګـي، د هندوسـتان تـر فتحیـګ وروسته مشهد ته حګي، د مشـهد واکمـن بیـګ تابعدار کیګإي او بیـا نیشـاپور تـه مخـه کـوي، هلتـه لـه یـوه سـخت ژمـي سـره مخامخیګإي، خو دی په خپل تدبیر مخکیـګ تـر دیـګ چیـګ د ژمي یخني بییګ لشګکریګ تباه کؤي، له نیشاپور خګخه لشـګکر کندهار ته لیګإي او له مرکګه ژغورل کیګإي، دا ژمـی دومـره سخت و چیګ أیګر کم ژوندي موجودات ورخګخه پاتیګ شول.

۹- د حماسو اتلان أیګریګ کارنامیګ کوي چیګ زیاتره ملي او معنوي ارزشګتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت يې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زور واکو خګخه يې خپل هېواد خوندي کاوه او هغه جنګونه چې دوی په نورو هېوادونو کې کول، که هغه يې هلته نه وای کړي، نو دا جنګونه به يې په خپل هېواد کې کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصياتو دا وو چې هېڅ چا هم په خپل ځګنګ کې مستقل او قوي کګاونډی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هېواد غښتلی او يو موټی کړی نه وای او د غليمانو نيتونه او قوتونه يې تر هېواده لرې خنثی کړي نه وای، نو جنګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګي تدبير تر ځګنګ يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشر و. د يو مشهور روايت له مخې يو وخت يې د کندهار ښار د ساتنې لپاره دفاعي ديوال شروع کړ، نو مور يې (زرغونې انا) ورته وويل چې زويه دا څه کوې؟ هغه ورته وويل چې د ښار د دفاع لپاره ديوال جوړوم، هغې ورته وويل د ښمن چې تر ښاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، دښمن بايد له ښاره لرې له منځه يوسې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغير راووست او په هغو سيمو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چیګ خطر تریګ راولاؤیګدلای شو. حګینیګ تنکګ نظره متعصبین د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو ته د کینیګ په سترګګه ګګوري، واقعیتونه تحریفوي او وایي چیګ ضرورنه و هغه نوریګ سیمیګ فتح کؤیګ وای، حګینیګ نوربیا حګان د وطن أیګر "خواخوإي" ګګنګي او وایي چیګ احمد شاه بابا باید کورنیو اصلاحاتو ته أیګره پاملرنه کؤیګ وای نظر فتوحاتو ته! خو هغه تاریخپوهان او تګولنپوهان چیګ د احمد شاه بابا د زمانیګ تګولنیز، سیاسي، اقتصادي، پوحګي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورته شګه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سیاسي تګولنیزو تعاملاتو په رنګا کیګ د احمدشاه بابا تدبیر او عمل ته په أیګره درنه سترګګه ګګوري او افرین ورته وایي، د دوی د نظرونو د یووالي نتیجه او نچوؤ دا دی چیګ احمدشاه بابا په خپلو فتوحاتو کیګ دا ستر بریالیتوبونه لاسته راوؤل چیګ بییګ په کوردننه بیګلابیګلیګ افغاني قبیلیګ د ملت او مملکت په لوشګي کیګ سره راتګولیګ کؤیګ او دوی ته بییګ د داخلي اختلافونو د را برسیګره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بییګ شاوخوا غلیمان دومره کمزوري کؤل چیګ دده رامنحګتنه کؤی دولت بییګ أیګر موده له ګګواشګه خوندي پاتیګ شو. د احمدشاه بابا د فتوحاتو ملي ارزشګت همدا و چیګ زموإ تګولنیګ ته بییګ درلود، ددیګ تر خګنګګ احمدشاه بابا یو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر اسلام مین پاچا و، د شاوخوا تګولو مسلمانانو ورځګخه د مرستیګ هیله وه، په همدیګ خاطر د بخارا مسلمان پاچا ورځګخه د تزاریانو له ظلمه د خلاصون غوشګتنه وکؤه، دهند د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورځګخه له مرهتګیانو ځګخه د هند د مسلمانانو دخلاصون هیله وکؤه او احمد شاه بابا دا دواؤه کارونه ترسره کؤل، یانیګ احمد شا بابا د اسلام د بري په خاطر هم زیاته اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم په دیګ نیت وه چیګ د ایران د سیاسي او مذهبي نفوذ مخنیوی وکؤي او که چیګریګ بیګ دا کار نه وای کؤی، نو ددیګ احتمال و چیګ ایرانیان د نادرافشار او ککرګګین د وختونو په شان بیا افغانستان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شاه بابا د مخه دوران تاریخ لیکونکو ته معلوم دی چیګ خګومره ظلم پر دیګ خاوره واکمن و، حافظ کګل محمد مرغزي هم په خپل اثر کیګ تر احمد شاه بابا دمخه د نادر افشار د ظلم کیسه کؤیګ ده او فکر کوم چیګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي په دیګ برخه کیګ د معترضینو غرضي پوشګتنو ته یو شګه حګواب شي. مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیګ وایي:

هلاکو صفت عیان شه
نمودار په دا جهان شه
په شکست بلند شه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریگ نه شو د چا کور
سند ییگ درست زیگروزبر که
بیگ بالینه ییگ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرکگ وروسته د احمد شاه بابا په باب وایي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیگ لباس ییگ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په دده جوؤه
د قسمت په حگای کیگ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنککونو کیگ له بیگلا بیگلو وسلو خگخه کار اخلي لکه نیگزه، خنجر، توره، غشي، لیندة او نور ، د جنکگ په اوزارو کیگ غولونه او فریگب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیگ پر پورته ذکر شویو جنککي وسایلو سربیگره د جنکگ له عصري وسایلو لکه توپونو خگخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جککگؤه کیگ دهند یو وزیر د توپ په ککولة الوزول شوی و، خو جعل، تذویر، فریگب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

که خلاف که شهنواز
دی به شي په غم ګداز
چیګ اقبال لرم بلند
و هر چا وته خګګرګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، کګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهنواز ګګوره بد قول
پهدا قول وکؤه بول
ده ویګ اسباب لرم د جنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چیگ تر دیگ وخته ییگ په پرده کیگ ساتلی و ، هغه راز خگرکگند کؤ او جنکگ ته ییگ تیاری ونیو ، دا جککگؤه د (شالامار) په نامه یادیگاِي، په دیگ جککگؤه کیگ شهنواز ماتیگ خوري، لشگکر ییگ تار و مار کیگاِي او داحمد شاه بابا لشگکریگ بریالة کیگاِي.

په جککگؤه کیگ د فریگب او درغلة بله بیگلکگه دا ده کله چیگ احمد شاه بابا له هند خگخه کندهار ته متوجه کیگاِي، د (منو) په نوم یو شخص او د هغه (وزیر) زوی چیگ پخوا ییگ جنکگ کیگ ماتیگ خوؤلیگ وه، د هند د یو واکمن (خسرو) له خوا ورته ویل کیگاِي، چیگ تا به د لاهور حاکم کؤو ، (منو) په أیگره خوشالة لاهور ته راغی او غوشگتل ییگ کابل او کندهار ته هم لاؤ شي. خو دیگ وخت کیگ احمد شاه بابا له هندوستانه د کابل پر لوري خطر ته متوجه کیگاِي، نو له کندهاره د هندوستان پر لوري حرکت کوي، کله چیگ پنجاب ته داخلیگاِي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگکر ماتیگاِي ، سره له دیگ چیگ (اووه زره) سکان ییگ ملاتؤ ته راغلي وو ، خو بیا ییگ هم ماتیگ وخوؤه. (منو) چیگ کله د جنکگ حالات ولیدل چیگ تگول پنجاب تباه کیگاِي، نو سولیگ ته لیگوال شو ، نو احمد شاه بابا ته ییگ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايلچي(استازي) پەلاس پيغام راوليگإه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله كؤه، (منو) ييگ وباشگه او ديگ سره (منو) زيات خوشاله شو. (منو) د هندوستان د والي پەتوكگه پاتيگ شو، خو (منو) ته ييگ دا وويل كه له تابعدارة خگخه ديگ سرغؤونه وكؤه، نو بيا به تگول پنجاب تباه شي.

تر ديگ وروسته احمدشاه بابا د مشهد پەفكركيگ شو، كله چيگ د (مشهد) پرلوري رهي شو، نو دهغه حگاى واكمن (شاه رخ خان) أيگر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته ييگ يو استازى ورولیگإه او وييگ ويل كه موإ معاف كؤي. ترديگ وروسته دا احمد شاه بابا لشگكرو (نيشاپور) ته مخه وكؤه خو ديگ وخت كيگ يو سخت ژمى راغى، احمدشاه بابا پەديگ خاطر چيگ پەژمي كيگ ييگ لشگكر تلف نه شي، بيگرته د كندهار پرلوري وخوحگيگد. دا ژمى أيگر سخت و ان تر ديگ چيگ اكثره ژوندي موجودات ييگ تباه كؤل، ديگ كيگ د هند والي(منو) دا سيگ فكر وكؤ چيگ د احمد شاه بابا لشگكر پەنيشاپور كيگ تر واورولانديگ شو، نو خگه ضرورت دى چيگ باج او خراج وركوم، شگه دا ده چيگ مخالفت ييگ وكؤم، (منو) خپل لشگكر ته هم أيگر فرياد وكؤ، هغو تگولو ورته أيگريگ لافيگ ووهليگ چيگ موإ ستا ملاتؤ كوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چيگ ديگ جنكگ ته لاؤ شي. د ديگ جنكگ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلك أيگر په تنكگ شول، بالاخره د (منو) لشگكرو ماتيگ وخوؤله او (منو) وتشگتيگد، خو بيا بييگ خپله پؤه ومنله او دربار ته په ننوا تو راغی، نو شهريار (احمد شاه بابا) هغه وباشگه

د بادشاه دا فرمان
چيگ سردار به شي روان
د منو تقصير معاف شه
كه بلند تر كوه قاف شه
چيگ اخلاص و د سردار
منو راغی په دربار
په خلعت د شاه ممتاز شه
په جهان كيگ سرفراز شه

كله چيگ بيا لاهور د احمد شاه بابا د لشگكرو په لاس فتح شو نو هلته بيگرته ژوند له سره پيل شو او شگيگر ازي رامنحگته شوه.

چيگ فارغ شو شهريار
په رونق شو تمام كار
په تنظيم راغی لاهور
كگلستان شه په هر لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز پـه دیـګ شـاهنامه کیـګ دجمناترخګنکـګ جکګـؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کیګدل، شاهدریګ ته تکګ، د پاني پت د جنکګ داستان او د نورو جنکګونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکګ داستان هم راغلی دی، سره لـه دیـګ چیـګ هغـه سره اتـه زره قزلباش هم ملکګري وو، خو بیا هم افغاني لشګکرو ماتیګ ورکؤه.

۱۱- پـه حماسیـګ او حماسي شاعرة کیـګ معمولاً د کلام لفظي شـګکلا تـه أیګره پاملرنـه نه کیګإي او د مانا پـر انتقال أیګر زور راوؤل کیګإي، خو کله کله کلام حګینیګ داسیګ برخیـګ هم لري چیګ هنري خوا ییګ هم د پام وؤ وي.

پر احمدشاهي شاهنامه هم همدا معیـار تطبقیګإي، ددیـګ اثـر اکثره بیتونـه لـه ژبني پلوه هنري یـا لفظي شـګکلا نـه لـري، حګینـو حګـایونو کیـګ وزنـي سـتونزیګ او تیګروتنیـګ هم لـري، اکثـره بیتونـه ییـګ سـپوره او وچ دي، خو حګینیـګ بیتونـه داسیـګ هم دي چیـګ هنري جوهر لري او لفظي شـګکلا پـه کیـګ شـګکاري لکـه دا لاندیګ بیتونه:

چـــیګ وچـــا تـــه مـــخ کـــه غـــم
وچـــــوي د زؤکګـــــــي نـــــــم
خګـــــه دی غـــــم کګـــــوره بـــــلا
نـــــه پـــــریګإدي د هـــــوش کـــــلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــــګ روان شــــه ستاســــیګ رور
د فــــنا پــــه بادشـــــه ســــور
و دانـــــا تــــه دنــــیا خـــــس ده
پــــه خګــــو ورحګیـــګ د هـــر کـــس ده
نــــــه مظبــــوط لــــــري بنیــــاد
چــــیګ بنایـــــیګ ده پــــه بـــاد...

پـه احمـد شـاهي شـاهنامه کیـګ حـافظ کګـل محمـد مرغـزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا ییګ یوه جنکګي پیګشـګه، پـه پـای کیـګ ییګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی، د حګان او خپـل شـعر ستاینه ییـګ کؤیـګ ده، دا یادونه بیا بیا تکـرار شـویګ ده. خګو بیتونو ته ییګ د بیګلکګیګ په تو کګه وکګورئ:

زمـــا شـــعر تـــه کـــه خګـــوک کګـــوري
د بـــــاران پـــــه دود بـــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه ییـــګ کانـــدي اور
پریـــــګ بـــــه راشـــــي د عشـــــق زور
پـــه مـــزاج بـــه ییـــګ راســـي جـــوش
نـــه ییـــــګ عقـــــل وي نـــــه هـــــوش

همدا سیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان يوه مثنوي ده، چېګ معمولاً د اوإدو حماسو، تاريخي کيسو او يا هم پيګشګو د بيان لپاره کارول کيګإي، فردوسي هم د خپليګ شاهناميګ لپاره له همديګ فورم خګخه کار اخيستی دی.

حافظ کګل محمد مرغزی هم د احمد شاهي شاهناميګ د ليکنيګ لپاره مثنوي فورم حګکه غوره کګؤی چيګ همدا فورم د اوإدو پيګشګو د بيان صلاحيت لري له حګينو برخو او حګايونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) خګپو کيګ ويل شويګ ده. لفظي شګکلا په کيګ دومره نه شته، د کلام موضوع ته ييګ د کلام شګکلا په انأول زيات ارزشګت ورکؤی دی، چيګ دا خصوصيات په نورو حماسو کيګ هم شته پر ديګ حماسه نوريګ خبريګ هم کيګدی شي خو بيا هم که په مجموعي أول خګوک احمد شاهي شاهنامه ارزوي په ديګ اثر کيګ د حماسيګ خصوصيات تر بل هر معنوي أول زيات ليدل کيګإي، البته د يويګ شګيګ حماسيګ تګول خصوصيات پر يويګ حماسيګ هم سل په سلو کيګ نه شي تطبيقيګدلای، عام نظر او حکم دادی چيګ هر هغه اثر چيګ د حماسيګ زيات خصوصيات پوره کؤي، نو د حماسو په ألـه کيګ شميګرل کيګإي. احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي أولونو؛ وياؤنيګ او ويرنيګ په انأول د حماسيګ زيات او غالب خصوصيات لري، نو حګکه ييګ حماسه کګنګلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پرېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړ باسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو د کښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وريجو د پخولو پر څو ډولونو هم رڼا واچوو:

۱- د شولو بزغلی: د شولو درشې پر مهال يو معين مقدار شولې (دځمکې د ضرورت پـه انډول) بېلېږي او پـه ځانګړي جوال يا بوجيو کې ساتل کېږي. تر شپږ مياشتني ځنډ وروسته د لمريز کال د ثور مياشتې په لومړيو کې په داسې يوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه پـه کې ډنډ وي، د غنمو د کښت پـه شان شيندل کېږي، خو پـه دې تفاوت چې د شولو بزغلي زيات ګڼ شيندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نيسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او يا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، پـه دې کې يو يا دوه ځلي کيمياوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي وده دا مهال نږدې پينځه ويشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د مياشتې پـه بهير کې د شولو د کښت لپاره ټولـه ځمکه تياره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بيا دواله شوې وي. پـه لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستيو وختونو پورې اکثره د غويو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یو ازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترڅنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیارې وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختمې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه پکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازيګر په ټاکلي اندازه، په پټي کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشر يو حتمي کار ګڼل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضرور يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټي کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټي ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټي کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چای او شړومبې حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از یوه نیمه سندره هم وايي، اکثره یو نیم سروکی وايي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په خټو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په خټو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په او اخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب ستوری شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کنبل شوې وي او داسې بڼه لري چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي، په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوېښتو تر څلور څلوېښتو منو وريجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وريجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (۱۵-۳۰) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې د پرش ورځې او که هوا ښه يا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معين پړاو ترسره شو، نو بيا د شولو پخولو مرحله پيلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به يې په يو ډول ځانګړو متېونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر متې کې ايله اووه اته منه شولې ځايېدلې. ترمتېونو لاندې به يې اور بلوه او تر معين حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به يې يو ډول سرخلاصي ديګي کې راوتل چې هغو ته يو ځانګړی ځای ژوروي، ديګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورڅخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اور بلېږي چې (سيکه) يې ګڼي او په حقيقت کې د وريجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وريجو څخه لاسته راغلي او په همدې نيت يو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثير ځکه نه لري، چې د بټۍ کار تول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوايي کې ناست وي. په يوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راښوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې راڅرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زبېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلدېشۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل يو شان دي، يوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د يادونې وړ ده چې غنمې شولې د مهينو هغو په انډول دوه برابره زياتې خېږي. يو جريب ځمکه له يو نيم خروار څخه تر دوه نيم خروار پورې غنمې شولې کولای شي او مهينې بيا ددې مقدار نيمايي خېږي. د مهينو وريجو قيمت او خوند بيا د غنمو هغو په انډول دوه برابره دی، غنمې او مهينې شولې چې په کوم نامه يادېږي وريجې يې هم په هماغه نامه يادېږي.

۸- په لغمان کې د وريجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وريجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بيا څو نور ډولونه هم لري، چې د وريجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته يې څو غټو کورنيو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وريجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپينه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غنمې وريجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانيانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانيو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زياتې کچې يوازې غرمه يې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه يادېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو يادېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غټو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبي ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبي ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبي ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً یو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غریبو ودونو او خیراتونو کې پخېږي. د غټو وریجو او میو یو ګډ ترکیب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زیات باب نه دي.

د - د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهینو وریجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، یو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپینې وریجې تیارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې میده ګي یانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پیدا شي او د غوښې د پیدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تیاره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي یې هم ارمان کوي، د تګاب غیاث استاذ چې ځان د لغمانیانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وایي:

نه خو به بیا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مینه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وریجې (سپین پلو)، سبزي پلو، دمېخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بیا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په اندول ارزانه دی. په همدې هیله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا لیکنه پایته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدایي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوى کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پيدا کړل، کېدى شي پر (پټه خزانه) د څو شکمنو ((ليکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځينو نورو ښاغلو ليکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاريخي، ژبني، ادبي او کرونولوژيک دلايل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، يوازې له خپل ليد لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانيت، ماهيت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاريخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقيقت کې د خپلې ښکلا له امله يو شمېر مخالفين پيدا کړل، ددې مخالفتونو يو غټ علت دادى چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امير کروړ سوري يو شعر (وياړنه) راغلى، دا شعر د تاريخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبياتو د لاسته راغلي ليکلي شعر نېټه د ګاونډيو ژبو په تېره بيا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې يوه نيمه پېړۍ (۱۵۰کاله) دمخه ځي. د ايران يو شمېر فارسي ژبي ليکوال وو چې د فارسي ژبې د بډايه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخـې پـه سـيمه کـې د فارسـي ژبـې د تفـوق روحيـه پـالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاريخي قدامت او قوت نه شو زغملای، نو ځکه يې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول له دې شعر سره حسادت او حساسيت وښود او ورو ورو يې پر پټه خزانه د ((جعل او تذوير)) تورونه پورې کړل. يانې ددې تورونو اساسي سرچينه د ايران ملتپالي او ژبپالي ليکوال وو. دوی ددې کار لپاره پـه لومړي ګام کې پـه افغانسـتان کـې يـو شـو فارسي ژبي ليکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بيا د وخت پـه تېرېدو سره يو شو ((پښتانه ليکوال)) هم ددې لړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سياسي ارزښت: په مجموعي ډول ټول افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال پـه وينا د اسيا زړه تشکيلوي، په وروستيو ، درې، درې نيم سوو کلونو کـې لـومړی د يـو محلـي او ورپسـې بيـا د يـو ملـي حکومـت خاوندان شول او له دې سره سم له ځينو ګاونډيو هېوادونو سره د سياسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سيالۍ هم اخته شول، نو د يو شمېر ګاونډيو هېوادونو او قومونو سياستوال او ليکوال چـې افغانـان او پـه تېـره بيـا پښـتانه يـې د ((يـو وحشـي او يرغلګر)) (!) قوم پـه توګه معرفي کول، د پښـتنو د فرهنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنی را سپړل او څلول ورته د زغملو نه وو ، دوی غوښتل چې فرهنګي محکومیت د سیاسي محکومیت وسیله کړي، نو په دې خاطر یې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سیاسي هغو سره مخلوط کړ او د سیاسي انګېرنو پر بنسټ یې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې لیکوال (محمد بن داود هوتک) یو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي لیکوال و او د شاه حسین هوتک د دربار منلی منشي و ، نو په خورا دقت او انتظام یې د تاریخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتیب کړې ده او د یو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې یې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځینې منفي باف لیکوال راپارولي چې ولې یې پر هغه وخت داسې پخه تذکره لیکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه ! هغه وخت او داسې کتاب !!؟

دوی د ښه پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څه نږدې اووه سوه کاله دمخه د غزنویانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان یو مهم اثر لیکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر یوه وخت شاوخوا (دوه نیم سوه) لیکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکیانو په دربار کې دې یو محمد هوتک ددې استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري!؟ که چېرې پټه خزانه د یو ځلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاویې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروایي ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروایي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که لیکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهیمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به یې یو ځل اثر ولولي، بیا به یې هم ولولي خو هېڅکله به یې زړه ته لاره پیدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي لیکوال کامیاب لیکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبیت پیدا کولای شي. ادبي اثر داسې یوه پدیده نه ده چې څوک یې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځینې کره کتونکي په پای کې یو حکم صادوري. زه وایم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بیا پر لیکوالو یې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبیبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو یې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د لیکوال احساس، عواطفو د لیکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پیدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د یو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنیا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به یوه معجزه وي چې یو څوک یا لیکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د یوه بل لیکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلا بېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند ، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړي، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نومورکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چاته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به يو منطقي دليل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته يو بل تاريخي اثر يا تذكره جوړه كړې واى، تر هغه وروسته يې پر خلكو منلې او بيا يې له پټې خزانې سره پرتله كړې او خلكو ته يې ويلې واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو ليكل او پر خلكو يې منل گران كار نه دى. كه دا كار يوه يا دوو ليكوالو نه شو كولاى، نو بيا دې د پټې خزانې ټول مخالفين، په ښكاره او پټه سره ناست واى په شپو، مياشتو او كلونو دې كار كړى واى او بيا دې خپل لاسوند (سند) خلكو ته وړاندې كړى واى او ولې ډېر وخت او ډېر كلونه؟ ځكه د يو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتيا نه شته، هغه خو د تخيل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته كېږي، بلكې فكر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو بايد د زياتې انرژۍ د لگولو پرځاى دا كار ژر تر ژره ترسره كړى واى. د منفي بافانو او شكاكانو دا خاصيت دى چې تر خپل فكر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شك ښكاره كوي، مشركينو به پر قرآن كريم هم شك كاوه، د قرآن كريم ايتونه به يې شعر باله او ځينو به سحر و جادو. كله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطينا...) سورة نازل شو او له مشركينو څخه وغوښتل شول چې تاسو ددې كلام معادل يا مثل جوړ كړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه يې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته یې بیا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن یوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو ته یو چیلنج دی چې په انفرادي یا ډله ییز ډول دې ته ورته یو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر یوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بیا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره یوه هم غوځ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلایل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بیا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله یو ثبوت دی، یو شتوالی او موجودیت دی، د ثبوت له پاسه بیا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبیعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه یو دادی چې ((هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره که نه))؛ یو څوک به کار کوي بل به نیوکه کوي، یو څوک به یو اثر لیکي بل به پرې نقد کوي، یو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وايي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهيت کې دا سې نه دی، يو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همدا سې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم دغسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه يې سم نه دی بللی او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کال مړ دی او پر کوم پيدا ؟ دا ددې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي. ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت مونږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تراوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ماته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ـــ چې زه راغلم په میان))
نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو ، د ببلگې په توګه که څوک د غزل نوم اخلي ، نو د حمزه بابا ، که د تحقیق نوم اخلي نو کامل مومند ، که د لنډې کیسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه یې اول په ذهن کې راګرځي. قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصیت د خړوب او مطرح کېدو یوازینۍ لاره همدا ((تنقید)) پاتې وه. نو ده باید داسې یو څه ته ګوتې وروړې وای چې دده د فرهنګي شخصیت د شهرت غوښتنې دا غریزه یې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۲۲م) کال کابل کې د خوشال بابا په یاد جوړ شوي نړیوال سیمینار ته رابلل شوی و ، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سیمینار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي پر غاړه وه. دې سیمینار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو لیکوالو لیکنې وستایل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبیبي چې نه یوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سیمې په کچه یو لوی عالم و ، هم زیات وستایل شو او درناوی یې وشو ، قلندر مومند په دې سیمینار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد ، نو له همدې ځایه ده د داسې یو ناسم رقابت لاره ونیوه چې پخوا یې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نو که او ذهن د (استاد حبيبي) لوري ته واوښتل او په دې کې يې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشيې، تعليقات او شرحې ليکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف يا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبيبي صاحب خپل تاليفات تر بريد لاندې رانغلل؟ ددې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د ترديد لپاره لا تر دې دمخه بهرنې ذهنيت کار کاوه، هغوی هم يو کورني شکاک او کورني شکاک هم يو بهرنې ملاتړ ته اړتيا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي ليکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې يې خپرې کړې.

قلندر مومند نږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقيق او تنقيد)) وکړ او په پای کې يې ((پټه خزانه فی الميزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبيبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو شکاکانو د شکونو په اړه يې خپل مستند دلايل وليکل، دلوی استاد تر مړينې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده يو شمېر هغه ليکوال په تېره بيا د پېښور ځينې ځوان ليکوال چې دده پر چاپېريال راټول وو او په يو نه يو ډول يې ده د شخصيت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پېښور او کویټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرګند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که ونه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقایدو مسله نه ده چې که څوک یې ومني نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل دهر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره ښېله ده او د منلو یا نه منلو خبره ښېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ ټول مسلمان وګړي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې داسې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به وو ایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه میاشتنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب ووایي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسیږي او په پینځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ور نه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ور نه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همدا سې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلیږي، هغه لیکوال چې په لیکوالۍ کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربېیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنۍ ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ما ته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا نا خبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې دېته هڅوه چې درې درېنیم سوه کاله د مخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اوروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري، ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د ځګانځګاني ښګا مار " سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځینو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان ځګانغوښتنه او نفسي خواهشات داسې غریزيي عناصر دي چې هر وخت له انسان سره ملګګري وي، د انسان نفس اصلاً د لایتناهي هوسونو مجموعه ده. که دديګ هوسونو او نفسي غوښتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس ځګخه ځپله یو لوی ښګامار جوړیګاږي، داسيګ یو ښګامار چیګ تګول عمربه د مثبتو انساني ارزښتونو پر له منځګه وړلو او ځوړلو مصروف وي، تر تګولو د مخه ییګ ځپله همغه انسان ته خطر او زیان تر تګولو زیات دی او د غتګوالي او ودیګ په حالت کیګ ییګ مقابله هم ورته أیګره ګګرانه ده. استاد سید بهاوالدین مجروح په ((ځګانځګاني ښګامار)) کیګ د نفس د همدغه ښګامار کیسه کوي چیګ په ځګه أول په انسان کیګ عواطف، مینه، صمیمیت او خواځوإي له منځګګه وړي او په هغه کیګ د لوړتیا ، ځګانغوښتنیګ او ځګانځوښګونیګ غریزه پیاوړیګ کوي. د ماستړی دورې په بهیر کې د استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر ګڼو تبصرو او ليکنو سربېره، پر منثوره ښه منظوم اړول هم شامل و، ما دا اثر په لنډېز سره په منثوره ښه واړاوه، داسې چې محتوا يې هم خوندي شوي دي او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روايتي داستان ښه يې هم په پام کې نيول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤيګ)) خګخه پيلوي او په يوه شګار کيګ د ژوند په باب د يوه عالم د خوليګ خبريګ بيانوي، دا عالم په خپلو خبرو کيګ وايي: ((تر هغه چيګ دا حګمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وايي ((دا ژوند يو مرموزه سمندر دی، جهنم په بل جهان کيګ چيګرته لريګ نه دی، بلکيګ د هر انسان په حګان کيګ د هغه جهنم دی.)) بيا د شګار د وکګؤو کيسه کوي چيګ له يو بل خګخه أاريګإي، له حګانه جکګ ديګوالونه راتاووي، يو بل سره اخته دي خو له توپانه نه دي خبر چيګ را روان دی، خو دديګ تر خګنکګ پوهګ سؤی وايي چيګ زه له توپانه نه أاريګإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کيګ له شګاماره أاريګإم، عالم سؤی په ديګ سوچ کوي چيګ د شګار خلکو ته خګنکګه خپل پيغام ورسوي.بيا د ژوند لومؤی خګرخ تاويګإي او شګامار د مرکګ پر لوري حګي، دلته په لومؤي پؤاو کيګ د هغه شګار کيسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ تګول شګاریان ییګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کیسه کیګاِِي چیګ خلکو ییګ یو بل سره په صمیمیت او دوستة کیګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ییګ زده نه و. خګاروي له حیواناتو نه اٌاریګدل او مرغانو خپلیګ خوإیګ نغمیګ غإولیګ، په همدیګ وخت کیګ د تګول جهان لوی فاتح را خګرګګندیګإي، یو سؤی پر تور اس سپور وي او توریګ جامیګ ییګ اغوستي وي او حګان ته د ((ایګګو)) یانیګ (زه) خطاب کوي، دیګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګیګ په کور کیګ دننه بندیګ کؤیګ، حګوانان ییګ پر سختو کارونو وګګمارل، هوسة او مرغان ییګ په غشو وویشتل او خګارویو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همدیګ وخت کیګ د شګار خلک له ویګریګ د اژدها(شګامار) ستاینیګ پیلوي، د فرماندار مجسمه جوؤیګإي، لوی راهب د شګامار له ژونده خبر او خلکو ته د هغه کیسه کوي، راهب د چینجي کیسه کوي چیګ خګنګګه په لوی شګامار او قوت بدل شو. بیا د شګامار بد او بیګ درمانه انحګور تشریح کوي، غم، قهر، غضب، اٌار او وهم د هغه غتګ مرضونه ګګنګي، شګامار د خپلیګ واکمنة په دویم پؤاو کیګ یو دمه حګای لتګوي، خو هیګخګ داسیګ دمه حګای نه شي پیدا کولای چیګ دی په کیګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حگکه خو د یوازیگتوب احساس کوي او شگار کیگ هیگخگوک داسیگ نه پاتیگ کیگاِي چیگ دده خدمت وکؤي، نه مینحگه وه نه نوکر و چیگ دی پریگ فرمان وچلوي، تگول شگار مؤو، چوپه پوپتیا وه او له شگاره هدیره جوؤه شویگ وه.

بیا هغه تیگر وختونه ورپه یاد شول، د عشق او مینیگ شگاپیگرة، د ژوندون د سیند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه بییگ کگل، نه بییگ بویونه، نه د مرغیو ألیگ ألیگ ویگ چیگ د شگار خلک بییگ نندار یگ ته ولاؤ وي، بیا د سیند په منحگ کیگ یو مار تیگریگاِي او پر سر بییگ د لعل په شان رنگا بلیگاِي، د شگار د خلکو منحگ کیگ کگونکگوسي پیلیگاِي، دیگ سره د شگار قهرمان د ژوندون د سیند له غاؤیگ جلا کیگاِي او د ژوندون د چینیگ پر لوري نه ستنیگاِي. بیا له حگان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخگه ده چیگ دا هسیگ سرگگردانه ورپسیگ کگرحگم، په د شگتو په بیابانونو ؟))

قهرمان به په سوچونو کیگ أوب و. دیگ وخت کیگ د سپرلي الهه ورته خبریگ کوي چیگ ((بیگ له ما به ستا باغونه، چمنونه تگول خزان شي او ستا رودخانیگ به هم وچیگ شي...)) قهرمان بیا په خپله هسکه مانگة کیگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سیگده خو د اوإدو فکرونو په تګال کیګ زنګګیګده، خو یوه ورحګ ماشګام چیګ توره خؤه را دبره شوه نو یوه زؤه بوأة له کومه حګایه ، پتګه پتګه او غلیګ غلیګ راغله او د شګار د دروازیګ خواته ودریګدله، أیګره بده خګیګره ییګ درلودله، توریګ جامیګ ییګ اغوستیګ ویګ، له اجازیګ او زنحګیر شرنګګولو پرته د قهرمان مانګة ته ننوته او له هغه سره ییګ ملاقات وکؤ. د بوأة تر ملاقات وروسته دریګم پؤاو پیلیګإي "د دوزخ له درشل دیګخوا ". په دیګ وخت کیګ فرماندار یا قهرمان هغه وخت په یادوي چیګ ده د خپل زؤه شګګلیګ مانګة جوؤوله، بیا د عشق رب النوع او الهه ددیګ مانګة د شګګلا کیسه کوي چیګ دا مانګة د عواطفو او هیجانونو معمارانو جوؤه کؤیګ ده او أیګر شګګلي نقشونه او نګګارونه ییګ درلودل او د دیګ لپاره ییګ تیاره کؤیګ وه چیګ کله به ورته ستر واکمن د عشق او مینیګ رب النوع او الهه رارسیګإي، خو خګومره چیګ شپیګ اوإدیګدلیګ د ده د راتګګ انتها ورکیګدله. خو په اخر کیګ هغه نا اشنا سؤی چیګ توریګ جامیګ ییګ پر تن او پر تور اس سپور و راشګګاره شو- او مانګة ته پورته شو او د شګار خلکو ته ییګ په خطاب کیګ وویل: "زه خو زه یم ، زه " "ایګګو " یم. زه فاتح د لوی جنګګونو د جهان یم ستاسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شګار زما تابع دی ". د شګار خلک له ظلم نه فراري شول او شګار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شګار کیګ یوازیګ پاتیګ شو ، په شګار کیګ یوازیګ دده د ستاینیګ تابلوګګانیګ حګوؤندیګ ویګ. یوازیګ به ییګ آئینیګ ته کتل او چیګ کله به ییګ حګان ونه لید وارخطا به شو چیګ حګان تریګ ورک شوی، خو خبر نه و چیګ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیګ خګخه اخوا تیګریګدل د اوهامو جهنم ته کوزیګدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویګد ، د لحظو په پتګ دام کیګ ګګیر شو او د زمانیګ په شمیګرنه کیګ أوب شو او هره شپه ورته یوه بیګ اغازه او بیګ پایانه خګیز شګګاریګده، بیا په دیګ سوچ کیګ أوب شو چیګ که خګوک په دیګ پوهیګدلی چیګ خګشګتن ددوی روح اخلي نو هیګخګګکله به ییګ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیګ توګګه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریګ کندیګ ته پریګوته، خو یوازیګ احساس ییګ ورسره ملګګري کوله او دده د ذهن پر دیګوالو به ګګرحګیګده. دیګ کیګ ده ته دا درد پیدا شو چیګ زمانه بیا نه راګګرحګي او پرونی سهار بیا نه راغبرګګیګاِي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت دا سيگ هم راغی چيگ له قهرمان خگخه خپل سيوری ورک شو او هريگ خواته ييگ چيگ کتل خپل سيوری ييگ نه ليده او ديگ پيگشگيگ أيگر مظرب کؤ. بيا ييگ وويل: "اوس په کار دي چيگ زه لاؤ شم او هرومرو پيدا کؤمه خپل سيوری"، بيا ورته تشويش پيدا شو هسيگ نه چيگ زه خپله سيوری يم، دا سيگ سيوری چيگ اصلي وجود ييگ ورک وي. بيا ورته په زؤه کيگ وهم پيدا کيگإي هسيگ نه چيگ پر کومه بله لاره تللی يم. هغه په د شگتو کيگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کيگ دی.

ديگ کيگ خگلورم پؤاو ته ورداخليگإي او "د دوزخ له درشل اخوا "کيسه پيليگإي. قهرمان تر ديگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کيگ به أيگر زيات ويگريگده، يوه ورحگ له خوبه پاخگيگده، کگوري چيگ شگار کيگ پرته له ده خگخه هيگخگوک نه شته بيا به وهم اخيسته او له کگونکگسيو به ويگريگده. بيا ييگ د يو توپان يا جکؤ د راتلو خبر واوريگد او له ديگ جکؤ خگخه ييگ د قهر يو اواز هم واوريگد، په همديگ وخت کيگ په جکؤ او توپان کيگ قهرمان ته ويل کيگإي چيگ تا ته مواإ د خپل تگول وجود او هستة اختيار درکؤ، خو تا حگانته دا سيگ نوم غوره کؤ چيگ تاويگ زه يم نوم ميگ "زه "دی "مواإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیگ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونږه تګولو ستا په "زه " کیګ کؤو حګان محوه. ته مغرور او متکبر شویګ تا د ازادة جذبیګ بندیګ کؤیګ، خو اوس هغه تګولیګ بل شانیګ خګیګریګ دي او نن حګانته "روحي اضطراب " وایي. اوس به د تر وإمیو پرشګته راحګي. بله ورحګ چیګ قهرمان له خوبه پاخګیګد، آئینیګ ته ییګ وکتل، حګان ییګ ونه پیګژانده خو د همدیګ ورحګیګ په ماشګام کیګ چیګ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکګي توریګ جامیګ ییګ اغوستیګ ویګ او د همغیګ هسکیګ مانګة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته ییګ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیګ زه همدلته خوشګ یم. خو بوأة ورته وایي چیګ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حګان سره بیایم هغه حګای ته دیګ بیایم چیګ د حګان له جهنمه خلاص شیګ ،ګ کله چیګ قهرمان په حساب پوه شو چیګ خګوک له خپل قسمته تشګتیګدلی نه شي نو د خپلیګ هستة په ژور تل کیګ ییګ دا احساس وکؤ چیګ مطلق یوازیګ پاتیګ دی یوازیګ، نو بیا د توریګ مانګة لـه کنأوالو نـه راروان شو او له بوأة سره کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دویم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه ککگوري، بلکیگ خپل سیوری ککگوري او پر دیگ سیوري د حقیقت ککگومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتککگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندر غاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته ییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگککه ما سره چیگ خگوک د سفر ملککگری و، هغه یو ازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانة اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانة له ملککگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانة "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ ییگ ککگوزار کؤ. بیا ییگ د اوشگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګاخګکي روان شول، نو ديګ سره ييګ وويل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کيګ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شګار پر لوري د لاروي سفر ته أيګره لاره پاتيګ وه.

نو حګکه بايد د تورتم ژور تل ته کشګته شي که د رنګا خګرک ولګګوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتيا کيګ يوه کوچنۀ شانته رنګا وليدله. لاروی بيا يو تور أنأ ته رسيګإي، هلته ګګوري چيګ واؤه واؤه چينجيان د يوه بل پر حګان اخته وو ، يو بل به ييګ خوؤ ، په ديګ کيګ به يو غتګ شو ، نور چينجيان به ييګ وخوؤل، بيا به تريګ ماهی جوؤ شو ، مارماهی به شو او بيا به تريګ نهنګګ جوؤ شو ، بيا به ييګ وزرونه او تيګره تيګره غاشګونه پيدا کؤل.

له واؤه چينجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کيګ نه حګاييګده. ديګ کار به لاروي ته أيګريګ پوشګتنيګ پيدا کؤيګ خو لاروي چيګ به هر خګومره د رنګا لتګه کوله، رنګا به لريګ حګليګدله.

لاروی بيا مزل کوي، جزيريګ او تګاپوګګان ييګ وليدل، د هريګ زريګ زؤه کيګ ننوت، هره زره لکه يو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په ديګ تګولو کيګ يو لوی حايل او مانع دا و چيګ دا حايل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و ، دا داسيګ يو ديګوال و چيګ له تګول عالمه راچاپيګر و خو لاروی په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگ یوه شو چیگ عالم او هستي واؤه بیگ معنی او بیگ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شگار سفر دی چیگ تور شگامار وربانديگ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیگ د رنگا په خگرک پسیگ روان شو او په دیگ نیت بیگ عجله کوله چیگ خگنکگه د شگار خلک خبر کؤي چیگ شگامار بیا راروان دی. بلاخره شگار ته ورسیگد او هلته بیگ یوه نازنینه پیگغله ولیده، چیگ شین بخن زوؤ کمیس بیگ اغوستی و. لاروي بیگ په سترکگو کیگ د خپل ورک سمندر غاؤه ولیده. پیگغلیگ ورته له خپل منکگي اوبه ورکؤیگ او هغه پریگ خپله تونده ماته کؤه. د شگار خلکو دیگ پیگغلیگ ته لیلیگ ویله. لاروی حگي هغه شگار ته چیگ د زؤه په سترکگو ؤوند و. کله چیگ شگار ته راحگي نو شگار کیگ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحگي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیگ دا هرخگه د واکمن په امر شوي. لاروی چیگ له اوإده سفره شگار ته راغلی و او په سمخگه کیگ بیگ ویگشگتان او نوکان أیگر لوی شوي وو او هم بیگ جامیگ په اوإده سفر کیگ أیگریگ خگیریگ خگیریگ شویگ ویگ او بدن بیگ تریگ شگکاریگده، نو په شگار کیگ په لیگوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشګتیا هم په ؤندو کیګ دی یو بینا و چیګ نوم بیګ مجنون و. لاروي چیګ د شګار د خلکو ژوند ولید چیګ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریګ خوشالي کوي نو ده پریګ خندل نو د شګار خلکو به ویل چیګ دا سؤی خو رشګتیا لیګونی او مجنون دی. نو ولیګ بیګ په زنحګیر نه تؤي، خو حګینو نورو به ویل چیګ لیګونی دی، خو د زنحګیر لیګونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه که خګه هم له ماشومانو پرته لویانو ورته غوإ نه ایشګوده، ده به خلکو ته ویل: "دا عالم او هستي واؤه بیګ معنی ده بیګ مفهومه. "د شګار ساده کګانو به لاروی حګوروه او ورته ویل به بیګ خبر نه بیګ لیلیګ خګه شوه؟ دیدار ته بیګ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویګ ده، ستا لیلیګ په کیګ سینکګار کؤیګ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیګ لیلیګ زما په زؤه کیګ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کو خګه برابر شو، تګنکګ تګکور جاري و، لاروی چیګ وردننه شو هغو ورته هر کلی ووایه، لاروي ورته وویل چیګ تاسیګ تګپوسان او کګیدؤان یاست، هغه خګه چیګ باید شګکاره وي ولیګ په دیګ شګار کیګ پتګ دي او هغه خګه چیګ باید پتګ شي هغه په رنګا کیګ بیګ پردیګ کګرحګي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حګواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. يو مست پوشګتنه کوي چيګ وليګ د جهان تګول فرماندارانله مستانو أاريګإي؟ لاروی حګواب ورکوي حګګه چيګ ددوی په خبرو کيګ د راستة خطروي. بيا لاروی مستانو ته وايي: "لإ راپاخګئ راولاؤ شئ، ددیګ دشګتيګ وچ حګنګګلونه او بيګ ثمره ونيګ له منحګه يوسئ ريشيګ بيګ وباسئ، هغه مستان چيګ په تورتمخانو کيګ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شګامار چيګ په کيګ ناست دی هغه تريګ رابهر کؤئ او بيا بيګ حلال کؤئ او وينه بيګ په ديګ دشګتو تويه کؤئ، حګګه طبيعت تاسو نه د شګامار قرباني غواؤي! مستانو د لاروي خبريګ د زؤه په غوإو واوريګديګ او د لومؤي حګل لپاره بيګ د خپليګ مستة په نشه کيګ يو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرګګي سيوری روان و، ژوندي سري ورپسيګ تلل. د شګار خلکو يو کالبوت پر اوإو ايشګی و، د خلکو سيوری تر دوی دمخه روان و، کله چيګ خلک هديريګ ته ورسيګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه په أيګرو شګو الفاظو ترسره کؤه، بيا لاروی پاخګيګد او د مرګګ په باب بيګ وويل چيګ له مرګګ سره د نيګګة او بدةګ خګه پروا نه شته، دی له خيراو شره ماورا دی، مرګګ د شګو او بدو نيستي ده. لاروی خلکو ته وايي چيګ نيکي او بدي په ديګ جهان کيګ موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگإي نو باید چیگ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شگار خلکو تـه خطـاب کـوي کـه تاسیگ مـؤه نـه یاست او د ژوندون خگه شوق درسره وي نو دا مؤی لإ خگه هیگر کؤئ او ژوندون پسیگ روان شئ، خو د شگار خلکو بیا هم لاروی چور لیگونی وبالـه او د ماشگام پـه خؤه کیـگ د خپلو کورونـو پـر لـوري روان شـول، خـو لاروی هلتـه یوازیـگ پاتیـگ و. خبریـگ ییگ کولیگ، یوازیگ یـو سپی هلتـه پاتیـگ و او د ماشگام وإمیگ دا خبریگ د مشرق پر لوري وؤلیگ.

دا وخت د ؤنـدو شـگار لـه خطـر سـره مخـامخ و، خـو لاروی د شـگار تگولـو خلکـو پیگژنـدلو، حگینـو لیگـونی بالـه او بنـدي کـول ییـگ ضـروري کگنگل خـو حگینـو نـورو بیـا ویـل چیـگ دا یـو روحـاني شـخص دی او عـادي شـخص نـه دی. یـوه ورحـگ لاروی د شگار پـه منحگ کیگ خلکـو تـه وینـا کـوي او د شـگار تیگـر بـرم یـادوي او پـو شـگتنه کـوي چیـگ چـا دا تبـاه کـؤل؟ د شـگار خنـدوقونو اودیگوالونـو تـه ضـرورت نـه شـته، حگکـه چیـگ غلیم پـه بهر کیگ نـه دی د شـگار پـه داخل کیـگ دی، دا پخوانی شگایسته شگار اوس پـه کنأوالو بدل شوی او شـگامار پـه دغـو کنأوالو کیـگ پـروت دی. بلـه ورحـگ بیـا شـگاریانو تـه خطاب کوي او وایي چیگ یو وخت ددیگ سیمیگ زمامداره د نوبهـار الهـه وه. هغیـگ سـره پـه دیـگ شـگار کیـگ لویـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه کگورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاکگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او سترکگیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تإی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإي کیگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنکگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریګ ددیګ شګار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکګیګدو ده. د شګار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیګدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحګ لیلیګ او مجنون د شګامار دربار ته لاؤل، همغه پیګغله چیګ د لاریګ پر سر به منکګي سره ناسته وه او تإو مسافرو ته به بیګ اوبه ورکولیګ، هغه د شګامار مانګة ته لاؤه، فرماندار لومؤی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیګ ته له بل حګایه راغلی بیګ او موإ پناه درکؤیګ ده،ګ د دیګ شګار خلک خپلو عقایدو پریګشګودو ته رابولیګ او وابیګ چیګ د دیګ کګدایي کګریګ پیګغلیګ پرستش وکؤئ دا رشګتیا ده؟ لاروي ورته حګواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیګوالونه بیګ پاخه نه دي، ددیګ سیمیګ رشګتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیګ الهه او رب النوع وو، د هغو په واکمنة کیګ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیګ زه ګګورم هره خوا ریکګستان دی، د زؤه خونیګ ؤنکګیګ بنکګیګ دي او تور شګامار په کیګ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو، د غضب اور بیګ په سینه کیګ لمبه شو، بیابیګ وویل حګه پروا مه کؤه دا بیګ قدرته لیګونی دی. بیا بیګ لاروي ته وویل چیګ تا د شګار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيګغلو کيګ دا سوالکګره خګنکګه غوره کؤيګ او زما د شګار خلک ييګ وليګ سجديګ ته رابوليګ، لاروی ورته وايي چيګ د شګار خلک خو د شګامار له وهمه أاريګإي که دا واهمه ختمه شي نو شګامار يو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب النوع قوت په زؤونو کيګ پروت و. دا ليليګ خو په يو وخت کيګ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چيګ واهمه پر خلکو حاکمه نه وه، کله چيګ خلکو د شګامار پرستش پيل کؤ، نو هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ييګ خګارله، خو دا مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چيګ دلته سترکګيګ نا بينا دي او خګوک ييګ نه ويني. ای واکداره زه ستا په ويګره او أار کيګ ستا سقوط شګه وينم- شګه خبر شه، دا شور ما شور چيګ ته ييګ اوريګ دا به نور هم زيات شي. ستر واکمن چيګ دا خبريګ واوريګديګ نو له مجنونه ورته أار پيدا شو. بيا ييګ په أيګر غضب پيګغليګ ته غإ کؤ چيګ وايه ته خګوک ييګ؟ "زه خو زه يم ! زه ليليګ يم ! زه د مينيګ رب النوع، الهه د نوبهار يم. "زه به له شګاره بهر هر ماشګام ناسته وم او د خپل مسافر لاره ميګ خګارله. هغه زه پيګژندلم او لتګولم. خو خبر شه چيګ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي، حګکه تګوليګ لاريګ بنديګ شوي او په حګوزانو پتګيګ شوي. خګو موده به تيګره نه وي ته به هم د خپل پلار نيکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شيگ، زه به بيا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چيگ دا کگفتار واوريگد، نو أيگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چيگ دا خبريگ ييگ کوم چيگرته اوريگدلي دي. واکدار بيگريگ او واهميگ واخيست او وييگ ويل دا خو دواؤه ليگوني دي. زه ويگريگإم چيگ د دوی ليگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بيا ييگ فوراً لاروی او ليليگ له خپل درباره وشؤل. فکر ييگ وکؤ که مؤه يا زنداني ييگ کؤي نو شگار کيگ به شورش جوؤ شي، پيگغله بيگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کيگ د عالم په تماشه شو، د ابدي خگرخ وخت راغی، مجنون د شگار په ويگرانه کيگ د جهان فرماندار په مانگة کيگ دحگان تماشا کوله. لاروي وليدل چيگ د شگار پيگغليگ، حگوانان او کوچنيان پر بيگلابيگلو ناروغيو اخته دي او ييگ وخته مري، خو يوازيگ راهب أيگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسليم کؤ، معبد ورو ورو شؤيگده حگکه بل شگامار پرست پاتيگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چيگرته لريگ لاؤل، د مانگة په ديگوالونو کيگ لوی چاودونه پيدا شول، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کيگ شگايسته قصر ويجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازیګ لاروی او فرماندار پاتیګ وو ، لاروی په ویګرانه کیګ او فرماندار په خپله مانګة کیګ ، هیګچا دلته ګګذر نه کاوه حګکه تګولیګ لاریګ بندیګ ویګ ، یو ماشګام چیګ توره تیاره شوه یوه زؤه ، مرموزه بوأة راپیدا شوه د لوګګي کمیس او پرتوګګ ییګ پر تن و ، بوأة شګار ته ننوته ، بوأةګ ته هر خګه په خپل سر خلاص شول ، دا بوأة لاروي سره اشنا وه او هغه پو هیګده چیګ دا د خګه لپاره راغلیګ ده ، اوس په قصر کیګ دننه ده د بوأة او بادار په منحګ کیګ خګه خبریګ کیګإي. خګو شیګبیګ وروسته دواؤه د مانګة له کنأوالو راووتل ، بوأة مخګیګ او قهرمان ییګ تر شا روان وو. کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤل ، خو مجنون هلته یوازیګ پاتیګ و ، د زمانیګ دفتر ورته له اغازه تر انجامه پروت و. موسمونه او فصلونه تلل راتلل ، یوه شپه ییګ کتل چیګ د افق په تورو لمنو کیګ رنګاګګانیګ راشګکاره شویګ ، دی په رنګا پسیګ روان شو. أیګر مزل ییګ وکؤ د سیند غاؤیګ ته نإدیګ شو ، د سیند غاؤیګ ابادیګ ویګ ، هره خوا خوشالي وه ، د پیګغلو او حګوانانو راز او نیاز وو ، مشران په دیګره کیګ ناست وو ، مرکیګ ویګ ، مشوریګ ویګ ، ماشومان د سیند پر غاؤه لوبیګدل او هغه نا اشنا پیګغله مسته خرامانه ګګرحګیګدله ، د وحشي ګګلونو تاج ییګ پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميګ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو
چيګ دا حال وليد بيګ اختياره په خندا شو حګګه پوه شو
چيګ يو حګل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او
مينيګ د شګکليګ رب النوعيګ ، الهی داستان شروع شو
او يو حګل بيا د تور شګامار مار لويه او اوإده افسانه له سره
پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصايدو روح

> دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندويه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصيده په پښتو نظم کې يو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصيدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټينګ دی، چې سړی فکر کوي بولله يا قصيده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغليو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصيدې فورم زيات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شيخ اسعد سوري پخې قصيدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښاني پېر او بيا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسيکه شاعرۍ کې د قصيدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصيدې ويلو دود پال شوی او پالل کېږي؛ خو که موږ په ټوليز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهير ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصايدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصیدې لیکلي، چې زیاته برخه یې تر موږ را رسېدلې ده. دا ټولې قصیدې د یو ژور سیاسي، ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره یوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې یوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې یې د قصیدې له معمول او دودیز تعریف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصیدې دودیز تعریف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بیت یې مقفی وي او د نورو بیتونو د هرې دویمې مصرې قافیه یې د مقفی بیت د قافیې تابع وي، د بیتونو شمېر یې له (۱۵) څخه پیل بیا تر (۲۰۰) بیتونو هم زیاتېدی شي، ردیف په کې اختیاري دی، خو قافیه په کې حتمي ده. هره قصیده له معمول تعریف سره سم د مانا له پلوه پر دریو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبیب یا تغزل، چې د قصیدې پیل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سریزې یا پیلامې په ډول د طبیعت د مناظرو ستاینه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته را وسپړي، خپل ممدوح توضیح، تشریح او توصیف کړي.

۳- د قصیدې (۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سرلوړی او بریمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښېنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فـلک لــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بو للـه:

د پسرلي ښکلوونکي بیا کړل سینګارونه
بـــیا ولـــونـــل پـــه غـرونـو کې لالونه

دوارو ته نظر وکړو؛ نو ګورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنـه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکـه څرنګه چې غـزل یـې پښـتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې راوویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هم نـوی رنـګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانګړې پېښـې یـا شـخص د تائیـد او توصـیف لـه حالـت نـه یـې راوویســت، ټــولنیز، سیاســي او عرفــاني یــې کــړ. د پخوانیــو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانـا یـې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثر و، یانې دا چې د غزل په شان یې هر بیت پـوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنـګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سرې فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو اوږد غزل لولي، ځکه چې دده قصيدې دا سې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بيت يې يوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري يا مانيز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر دا سې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټينګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګينو او لطيفو کلمو، تخيل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمينېږي او تامينېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زيات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زيان رسوونکي ګڼي او وايي، چې دا کار د شعر (شعريت) له منځه وړي او کله چې د يوه شعر شعريت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د يوه ادبپوه او کره کتونکي کانديد اکاډيميسن محمد صديق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعريت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړيتوب). لکه څنګه چې (سړيتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعريت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بيان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وايي: که يو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وار دمخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادیب او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بيا په قصايدو کې ملتپالنه داسې حيثيت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې يې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورليز (محور) دی او د دې لمريز نظام نورې ټولې سيارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصيدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حيثيت لري. د خوشال د قصايدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او غنايي مسايل، چې په قصايدو کې راغلي بيا هم په يو نه يو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځينو قصيدو او دهغو پر مانيزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلياتو کې لومړۍ ثبت شوې قصيده داده:

ای چې خيال کړې په دنيا
دنيا څه ده بې وفا
که دې يو زمان زړه ښه کا
بيا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـور خوشـال یـې پـه رښـتیا.

خوشال په دې (۱۲۳) بیتیزه قصیده کې دا نړۍ یوه فاني دنیا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر یوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره یې د لایتناهي هوسونو یوه ټولګه ده، چې هېڅ خروب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصیده کې د سلیمان(ع)، بهرام، جمشید، سامانیانو، عباسیانو، غزنویانو، سلجوقیانو، دارا، سکندر او نورو نړیوالو شخصیتونو نومونه اخلي، چې یو وخت یې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لرې کړل. د خوشال دا قصیده له اخلاقي نصیحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتیجه ورکوي، چې ازل او تقدیر ته ورتسلیم شي او څه چې په قضا کې لیکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې یوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعې ته د یو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او د ده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخلیک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکین لپاره داسې یوه اساسي سرچینه ده، چې هېڅ بله مرجع یې بدیل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله یوه بله اتلس بیتیزه قصیده کې، د پوهې او بصیرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصیتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتیجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړینه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصیده کې په ډېر ظریفانه ډول د عیسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عیسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به یې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وایي، چې عیسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو ددې مثال موږ نه دی لیدلی، چې کوم (ناپوه) یا نادان یې (عالم) کړی وي. په دې قصیده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهمیت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو یا ((آب حیات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او یا هم تر هغه بدتره ده:

که دروغ کړي که رښتیا
هر څه ښه دي د دانا
مړه یې پاخول له ګوره
نابینا یې کړل بینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــو نـــادان یـــې دانـــا نـــه کـــړ
پـــه درســـت عمـــر مســـیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو ، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سـیمو ، یوه لویـه وبا خوره شوه، لـومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشـال یـو لسـمی، چې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و ، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشال بابا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصیده کې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــــواص د کـــــال وبـــــا
خـــدای یـــې مـــه راولـــه بیـــا
اکوړخېـــل مـــې پـــه کـــې ومـــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــوی هلـــک مـــرد و نســـا
پـــه لکونـــو عـــالم ومـــړ
چـــې ښـــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترځنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و ، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنیز چاپېریالیز شالید ډېر مهم دی، خو خوشال بابا ددې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصیت په پېژندنه کې د هغه ارثیت یا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځینې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصیت په ټاکنه کې محیط یا چاپېریال اساسي عنصر ګڼي، ارثیت ته ډېر اهمیت نه ورکوي، خو ځینې اروا پوهان بیا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصیت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پیلېږي او د مور او پلار جنټیک، ارواپي او نور ټولنیز خصوصیتونه مستقیماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا کمذات وي، له هغوی سره بايد دوستي ونه شي.

چې يو ځل ښېګڼه ووينې له چا
په يوه يې شل بدې کړه تر شا
له کمذات سره ياري اشنايي مه کړه
له کمذاته به بيا نه مومي وفا
چې د سپي په پيو لوی کا ثوک ورغومی
لکه سپی هسې ورغومی کا غپا
په ويل ښېيل به هېڅکله ښه نه شي
چې بدبخت له موره پلاره شي پيدا.

خوشال په خپلو قصايدو کې د انسان پر ذاتي پېژندنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسايلو ته اشاره کړې او هغه يې په خپلو بوللو کې رانغاړلي دي، خوشال د دنيا بې وفايي په خپلو قصيدو کې ځای ځای غندلې ده:

زړه سفر له دې دنيا
په تحقيق دی په رښتيا
که څه زر کاله پايېږې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دې نه وینم احیا
د خوشال ژوندون په خدای دی
نه شهباز ده نه یحیا.

خوشال د اسلامي شرعي لارښوونو د یوه پلوي شخص په توګه خپل مذهبي احساسات په ځرګندو الفاظو، قصایدو ته ورداخل کړي دي، وایي:

دا همه واړه د شرعې خدمتګار دي
محتسب، قاضي، مفتي، ملا خطیب
په جهان کې بل رقیب د شرعې نه شته
که رقیب دی یو شیطان یې دی رقیب
رنځ، زحمت دې خدای ور نه کاندي
خوشاله!
ګنه کړه دارو د شرعې په طبیب.

خوشال د اسلامي شرعې ترڅنګ ګڼ نور نصیحتونه او پندونه هم په خپلو قصیدو کې ځای کړي او د پیغمبر حضرت محمد(ص) په ستاینه کې یې هم یوه (۱۹) بیتیزه قصیده ویلې ده. هغه د خپلو نصیحتونو په لړ کې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتـــه وښـــيم کيميـــا د ســـعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځـــه تـــر قضـــا ګرانـــه دا قضـــا ده
چـــې قضـــا شـــي د ځلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خـان زمـوږ د پيغمبـر حضـرت محمـد (ص) د سـتاينې پـه بـاب وايي:

د خـدای عرفـان چې وشـو پـه عرفـان د محمـد
پـاک دی محمـد پـاک دی سـبحان د محمـد
ډېـر خلـک پيـدا دي انبيـا کـه اوليـا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهـان هغـه جهـان کـه واړه سـره يـو کـړې
لا تـر دا نـه لـوی دی بـل جهـان د محمـد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تر څنګ له خپلو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسايل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصايدو درنه مانيزه برخه هماغه د ده او دده د ملګرو د سياسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ښلا ښلو قصيدو ته يې لاره پيدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

ددې قصيدو له جملې څخه يوه هم (له پښتون نه ګيله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بيته لري او په دې مطلع پيلېږي:

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار

دا قصيده د دودېزو قصيدو په شان لومړی د طبيعت په ستاينه پيلېږي، بيا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلميو بيا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپينې توري يې ګلګونې کړې په وينو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ايمل خان دريا خان دواړه مرګ يې مه وای
هيڅ تقصير دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبــر دره یــې ســره کړلــه پــه وینــو
پــه کړپــه یــې هــم روان کــړ دنــدو کــار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تـاترې د تـاریخي جګړې، چې څلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تـاترې پـر جنـګ سـربېره، د (دوابـه)، (د نوښـار د کـوټ)، (ګنداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغـو د اتلانـو یـادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چې خوشـال پکـې د خپـل ولـس او خپلـو اتلانـو د جنګونـو یادونـه او سـتاینه کـوي او ددې سـتاینو ترڅنګ د پښـتنو ځینو نیمګړتیـاوو تـه د انتقـاد پـه سـترګه ګـوري او د هغـوی یادونـه کوي:

اول جنـــګ د لـــوړې شـــا د تهتـــرو و
چـې څلو ښـت زره مغـول شـول تـار پـه تـار
خوینـدې لونـه یـې پـه بنـد د پښـتنو شـوې
اس اوښـــان هاتیـــان ولجـــه کتـــار کتـــار
دویــم جنــګ میرحســیني و پــه دو آب کــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يې وتښتېده سر لکه د مار
بيا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بيا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ايمل يې په ګنداب ويوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ايمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په ياد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصيده کې خوشال د پښتنو د اتلوليو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فريب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وايي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه يې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصيده کې د پښتنو نيمګړتياوو ته هم ګوته نيسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په داسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه چې نور څه فکر کا ناپوه دي
بې د توري خلاصی نه شته په بل کار
تر مغولو پښتانه په توره ښه دي
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار
اولسونه چې سند وبله وکا
بادشاهان ورته سجود کاندي اختیار
همېشه به په جهان کې ژوندون نه وي
د خوشال خټک به پاتې شي یادگار.

خوشال د ټولنیزو او سیاسي مسایلو ترڅنګ د شعر په باب هم څو قصیدې لیکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته يې راورساوه، په دې باب يې څرګندونې کړې. لومړۍ قصیده يې (**۲۵**) بیتونه لري او د ځینو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف یادونه هم په کې شوې ده:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
مدعي د توري شپې اور اور کې و
د سهیل غوندې مې ځان باندې څرګند کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میـرزا دېـوان مـې ومانـده پـه ګـوډي
مسـخره مـې ارزانـي خېشـکي زمنـد کـړ
دروېــزه مـــې لـــه مخزنـــه ســـره ونغــړ
پیر روښـان مې یاوه ګوی سره مانند کـړ
کـه دولـت و ، کـه واصـل و ، کـه دا نـور وو
پــه خبـرو مــې د هــر یــوه ریشــخند کــړ
قتلمـې مـې ورتـه سـازې کـړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډیـو چې چا شـخوند کـړ
پــه تـازه تــازه مضــمون د پښــتو شــعر
پــه معنـی مـې د شـیراز او د خجنـد کـړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشـال پـه دې قصیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر په برخه کې دا قصیده ځکه زیات ارزښت لري، چې خپله د یوه لوی شاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر يوه وړ سترګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال.

که موږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدی شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې
قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروایي،
دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او
لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د
خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره
لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او
لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ
او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب
داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې
په کوزه کې را ایسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسمعيل يون د حاجي محمد خان زوی په ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولايت د الينګار ولسوالۍ دنيازيو په يوې روښنفکرې كورنۍ كې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې يې د الينګار ولسوالۍ د سلينګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولې دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. په ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې څخه په دويم نومره بريالی او په ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. په ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بريالی او په همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. په ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پيل شوه، يون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پايته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده ورسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي،په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټــورو نظریــاتو تــه هــم غلــط رنــګ او تعبیــر ورکــوي، دا ډول اشـخاص، چې اکثـره یې زورواکي او د سیاسـي ډلـو ټپلو غـړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثـره وخت د هغـو اشخاصـو او ډلـو لـه خـوا وي، چـې پـه تېـر کـړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبـت غبرګونونـه اکثـره د ولـس دمشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شـرایطو کـې بیـا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کـار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس پـه مسلسـل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښـودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کـار نـه دی.استاد یـون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو پـه لسګونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم پـه لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسـونو کې يې پـه ښـه ډول د خپـل هېـواد اسـتازي کـړې ده. دلتـه بـه يـې د اثـارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات   د استاد الفت نثرونه   درېيم ۱۳۸۷
- سیندونه هم مري   د اسحق ننګيال شعري منتخبات   دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  دپوهنوال روستارتره کي اثر   دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر   دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دويم ۱۳۸۷

د - يونليکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو يونليک   دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی   د اروپا يونليک   لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترڅنډو   د امريکا يونليک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه   دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری   دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود   دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه   دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې   دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي   دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اند یال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9

د خپرونو لړ: (۲٦)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library